

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Diplomová práce

Pohled učitelů na vlastní profesi

The view of teachers on their profession

Vypracoval: Miroslava Brašnová
Vedoucí práce: Mgr. Luboš Krninský
České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury, které cituji a uvádím v seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou adresou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 9. ledna 2014

.....
Podpis studenta

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své diplomové práce Mgr. Luboši Krninskému za odborné vedení, vřelou spolupráci a cenné rady po celou dobu naší spolupráce. Dále bych chtěla poděkovat pedagogům, se kterými jsem dělala rozhovory, za ochotu.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá problematikou vnímání učitelské profese samotnými vyučujícími, kteří působí na druhém stupni základních škol. V teoretické části jsou zpracovány informace, týkající se činností, problémů, kompetencí, rolí, prestiže, platu a společenského postavení této profese. V praktické části jsou pak zpracovány rozhovory s učiteli, kteří odpovídali na to, jak svou profesi vnímají a co si o ní myslí z hlediska pracovní náplně, profesních problémů, platových podmínek, kompetencí atd. Cílem praktické části bylo zjistit, jakým způsobem samotní učitelé hodnotí vlastní profesi, co si o ní myslí a jak se ke své profesi staví. Dotazovaní učitelé na svou profesi pohlížejí jako na poslání a hodnotí ji jako náročné, pro společnost důležité, ale málo ceněné povolání, které nese zodpovědnost za výchovu a vzdělání mladých lidí.

Klíčová slova

Učitel, učitelská profese, profesní kompetence, učitelská role, problémy učitelů, prestiž učitelského povolání, platové podmínky učitelů, společnost, média

Abstract

My diploma thesis deals with problems of viewing of teachers who work in the primary school on their profession. There are elaborated facts, which deals with an activity, problems, competences, roles, prestige, a salary and a social status of this profession in the theoretical part. There are elaborated interviews with teachers in the practical part who responded how they perceive their occupation, what they think about it from the view of working content, professional problems, etc. The aim of the practical part was to realize how teachers evaluate their own profession, what they think about it and how they assume the attitude to their profession. The respondent teachers think that their profession is the mission in their life, it is exacting, very important for the society because teachers hold the responsibility for upbringing and education of young people but it is not appreciated enough.

Key words

Teacher, teaching profession, professional authority, teaching role, problems of teachers, prestige of teaching profession, salary condition, society, media

Obsah

Úvod.....	7
I. Teoretická část.....	9
1 Učitel.....	9
1.1 Učitel jako edukátor:.....	9
1.2 Učitel jako pedagogický pracovník:.....	9
1.3 Učitel-definice:.....	10
2 Profese.....	11
2.1 Učitelská profese.....	12
2.2 Zájem o větší prospěch společnosti.....	13
2.3 Autonomie.....	15
2.4 Etický kodex.....	15
2.5 Profesní kultura.....	15
3 Profesionalizace učitelství.....	16
4 Profesní kompetence učitele.....	18
4. 1 Předmětová/oborová.....	20
4.2 Didaktická a psychologická.....	20
4.3 Pedagogická.....	20
4.4 Diagnostická a intervenční.....	20
4.5 Sociální, psychosociální a komunikativní.....	21
4. 6 Manažerská a normativní.....	21
4. 7 Profesně a osobnostně kultivující.....	21
5 Role učitele.....	22
5. 1 Role jako činnost v určité sociální situaci.....	23
6 Problémy učitelské profese.....	26
6. 1 Stres.....	26
6. 2 Stárnutí učitelstva.....	27
6. 3 Feminizace učitelství.....	28
6. 4 Profesní sebevědomí.....	29
6. 5 Profesní deformace.....	29
7 Prestiž.....	30
7. 1 Učitelská prestiž.....	34
8 Platové podmínky českých učitelů v mezinárodním srovnání.....	35
9 Učitel a společnost.....	38
10 Mediální obraz učitelské profese.....	39

10. 1 Média	39
10. 2 Obraz učitelství v médiích	40
II Empirická část	43
1 Výzkumný problém.....	43
2 Cíl výzkumného šetření	43
3 Výzkumné otázky.....	43
4 Metoda výzkumného šetření	44
4. 1 Metoda sběru dat	45
4. 2 Výzkumný vzorek	46
5. Vyhodnocení výzkumu	46
5. 1 Pracovní náplň učitelství.....	47
5. 2 Srovnání s dalšími profesemi	50
5. 3 Učitelství jako poslání.....	53
5. 4 Profesní kompetence	56
5. 5 Učitel v sociálních rolích	58
5. 6 Problémy učitelství	61
5. 7 Učitelství prestiž	64
5. 8 Platové podmínky	67
5. 9 Hodnocení učitelství společnosti	69
5. 10 Společenský význam učitelství	72
Diskuse.....	75
Zodpovězení výzkumných otázek.....	75
Závěr	81
Seznam literatury	83
Přílohy.....	87
Příloha č. 1	87

Úvod

Učitelská profese je jednou z nejstarších, nejdůležitějších a nejzajímavějších profesí ve společnosti, a to je zřejmě i důvod k tomu, proč je tato profese zároveň jednou z nejdiskutovanějších a hodnocených profesí. Je to profese, bez které bychom se neobešli, která nás provází od malička a se kterou se z různých pohledů setkáváme každý den například jako děti, rodiče, prarodiče, učitelé a společnost celkově. Tato profese není jen běžným zaměstnáním, ale je od nepaměti považována za poslání, spojené s velkou zodpovědností za budoucnost našich dětí. Učitelé nejen vyučují určitým předmětům, ale zastávají mnohé další úlohy, které jsou ve výchovně-vzdělávacím procesu stejně důležité. Učitelé děti vychovávají, pomáhají rozvíjet jejich osobnost, morálně a eticky na ně působí, hodnotí je, radí jim v nejrůznějších situacích, mnohdy jsou pro ně kamarády, rodiči, psychology a dalšími pomocníky na jejich cestě za poznáním.

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila *Pohled učitelů na vlastní profesi*, a to z toho důvodu, že jsem chtěla zjistit, jaký mají samotní učitelé na druhém stupni základních škol názor na tuto profesi, jak ji nazírají, co si o ní myslí, v čem spočívá její smysl a s jakými úskalími se ve své profesi učitelé setkávají. Chtěla jsem se o této profesi dozvědět co nejvíce informací právě ze zkušeností samotných vyučujících z toho důvodu, že jsem se pro tuto profesi také rozhodla a jsem na začátku učitelské praxe.

Vzhledem k tomu, že je učitelská profese v dnešní době velmi diskutovaným tématem, jsem si řekla, že by bylo zajímavé zeptat se pro změnu na názor samotných vyučujících. Zaměřím se na otázku pracovní náplně této profese, na srovnání této profese s jinými profesemi, na otázku poslání a vztahu k této profesi, na profesní kompetence, sociální role, profesní problémy, prestiž, platové podmínky, hodnocení této profese společností a médií a na společenský význam učitelské profese.

Práce bude rozdělena do dvou částí, teoretické a empirické. Zmíněné otázky rozeberu v části teoretické za pomoci dostupných zdrojů a poté se zaměřím na názory jednotlivých vyučujících, se kterými povedu rozhovory, které pak zpracuji v části empirické. Výsledky empirické části porovnáám s teoretickou částí a na základě

tohoto porovnání vyvodím závěr. Předpokládám, že v některých částech se budou výsledky empirické části shodovat s fakty v teoretické části a někde se budou naopak rozcházet.

Výsledky této diplomové práce pomohou získat informace a názory samotných vyučujících druhého stupně základních škol na vlastní profesi a tím více přiblížit pestrost, náročnost a důležitost tohoto povolání, které je mnohdy velmi negativně a neobjektivně hodnoceno.

I. Teoretická část

1 Učitel

Být učitelem znamená brát vážně požadavek celoživotního vzdělávání a ovládnout mnoho dovedností. Ty se v průběhu let výrazně mění. Podmínky práce a nároky, které jsou kladeny na učitelství, se mění s měnícím se životem společnosti a těch, na něž je výchovné úsilí zaměřené – děti a mládež (Vališová, Kasíková a kol., 2007).

Ačkoliv se s pojmem učitel setkáváme téměř denně a považujeme ho za jednoznačně chápaný pro každého, nikde není jeho definice zcela přesně vymezena (Průcha, 2002).

Na pojem učitel se můžeme dívat z různých úhlů pohledu. Podle J. Průchy (2002) se můžeme na tuto problematiku dívat z hlediska definice, dále můžeme na učitele nahlížet jako na edukátora, pedagogického pracovníka nebo ho můžeme zkoumat z hlediska jeho profese.

1.1 Učitel jako edukátor:

Edukátor (starším výrazem vzdělavatel) je člověk, který provádí edukaci, tedy například někoho vyučuje, trénuje, školí, vychovává atd. Poté je zřejmé, že samotnou edukační činnost provádí více profesí a z toho je nejvíce zastoupená skupina, která se nazývá pedagogičtí pracovníci. Je nutno podotknout, že učitelé nejsou zároveň pedagogickými pracovníky, ale spadají do širší profesní skupiny nazývané pedagogičtí pracovníci (Průcha, 2002).

1.2 Učitel jako pedagogický pracovník:

„Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko--psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu” (Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících).

Přímou pedagogickou činnost vykonává: učitel, vychovatel, speciální pedagog, psycholog, pedagog volného času, asistent pedagoga, trenér a vedoucí pedagogický pracovník (Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících).

Stručně by se dalo říci, že pedagogickými pracovníky jsou ti, kteří vyučují a vychovávají děti a mládež nebo vykonávají podobnou činnost podle speciálních předpisů.

Podle pedagogického slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2009) je pedagogickým pracovníkem osoba, která vykonává přímou výchovu nebo pedagogicko-psychologickou činnost působením na vzdělávaného a je zaměstnancem právnické osoby vykonávající vzdělávací činnost nebo ředitelem školy.

Výklad slova pedagogický pracovník existuje ve dvou zněních. Pedagogickým pracovníkem je podle prvního zaměstnanec, který vykonává výchovnou a vzdělávací činnost bez ohledu na přímou vyučovací povinnost a podle druhého výkladu je pedagogickým pracovníkem zaměstnanec, který má stanoven rozsah hodin přímé vyučovací činnosti nebo přímé výchovné činnosti (časopis Školství, 2001, in Průcha, 2002).

1.3 Učitel-definice:

Jednotná definice pojmu učitel neexistuje a v mnohých případech se velmi liší. Uvedeme si aspoň některé z nich.

Učitel zprostředkovává poznatky z nejrůznějších oborů vědních ve škole a je také vedle otce a matky třetím hlavním činitelem při vychovávání (Stručný slovník pedagogický, 1909, in Průcha, 2002).

Učitel je vzdělavatel a obecně osoba, která podněcuje a řídí učení jiných osob. Je jedním z hlavních aktérů vzdělávacího procesu, je to profesně kvalifikovaný pedagogický pracovník, který vykonává učitelské povolání (Průcha, Walterová, Mareš, 2009).

Být učitelem znamená být především osobností a stát se nositelem výchovných idejí a ideálů vzdělanosti, čemuž se nelze naučit. Opravdovým učitelem se může stát jen ten, kdo dokáže sám sebe vychovávat, studovat se, je schopen

prožívat veškerou problematičnost lidské existence, a kdo si klade otázky, zda je schopen vykonat to, co požaduje od jiných (Vališová, Kasíková a kol., 2007).

2 Profese

Slovo profese má ze sociologického hlediska důležité postavení. Právě tento pojem je jednou z kategorií společenského rozvrstvení. Profese je povolání, které je spojené s určitými odbornými znalostmi, dovednostmi či kvalifikací, vykonávané na základě zákonného oprávnění (Průcha, 2002).

Výraz profese je v naší terminologii častěji vyjadřován synonymním termínem povolání. Anglosaská terminologie například užívá „profession“ pouze k označení činností a zaměstnání, v nichž převažuje náročná duševní činnost spojená se společenským uznáním. Termín profesionál a profesionální je ještě složitější. Naše výkladové slovníky, encyklopedie a odborné texty přikládají těmto slovům význam opaku „amatéra“ a „amatérismu“, zatímco zahraniční zdroje je spojují s příslušností k profesi a kvalitou výkonu profese (Vašutová, 2007).

Vezemem-li v úvahu, že opakem slova profesionál je slovo amatér, pak je logické, že pojem profesionál bývá obvykle spojován s vynikajícími výkony, a s tím spojenou vysokou odměnou (Vašutová 2004).

„Udělení statusu profese je provázáno s udělením statusu profesionál osobě, která určité pracovní činnosti a zodpovědnosti vykonává na velmi vysoké úrovni znalostí a schopností, kterými běžný člověk neoplyvá“ (Vašutová, 2004, str. 17).

Některé profese jsou spojovány s nižším a některé s vyšším společenským postavením. Můžeme zde uvést i spojitost prestiže s řízením druhých lidí. Obecně ty profese, které jsou spojovány s řízením lidí, jsou více vážené než profese jiné (Vašutová 2004).

Podle J. Vašutové (2007) existují zaměstnání, která jsou považována za prestižnější a důležitější než ta ostatní. Jejich uznání je spojené s požadavkem vysoké úrovně vzdělání a jsou to tak zvané svobodné profese. Patří tam advokáti, lékaři a duchovní a univerzitní profesori.

2.1 Učitelská profese

Mluvíme-li o učitelské profesi, je nutno zmínit jednu související sociální strukturu, tou je tak zvané stavovství, související především s feudální společností, ale v jistých směrech přesahující až do dnešní doby (Průcha 2002).

Mohli bychom tedy říci, že i učitelé jsou jakýmsi stavem, který se odlišuje od ostatních profesí například stylem života, ekonomickým a společenským postavením, prestiží, zájmy nebo majetkovým postavením (Průcha, 2002).

Stavovská hierarchie je díky moderní společnosti více méně rozrušená, dochází k většímu sociálnímu pohybu, větší toleranci mezi společenskými vrstvami, většímu rozdělení aktivit a práce atd. Pro profese spojené s řízením je většinou požadováno vysokoškolské, popřípadě středoškolské vzdělání a s tím spojený vyšší plat. Při posuzování profesního a sociálního statusu také hodně záleží na povědomí lidí o dané profesi, uplatňuje se ale i životní úroveň, příjmy, které profese či zaměstnání přináší, míra rizik, životní styl, aspekt „gender“, možnost a způsob trávení volného času, sociální nebo politická angažovanost atd. (Vašutová, 2004). Samotnému tématu prestiže se více budeme věnovat později.

Učitelskou profesi můžeme chápat různými způsoby. Průcha (2002) uvádí šest různých způsobů nazírání na učitelství. Prvním z nich je z hlediska činností, které učitelé vykonávají, dále podle typologie učitelské profese (učitel, základní umělecké školy, středoškolský učitel, učitel mateřské školy aj.), podle profesní dráhy učitele, podle přípravy na toto povolání, podle funkcí (třídní učitel, ředitel, výchovný poradce, ...) nebo podle tzv. objektivních determinantů, což jsou faktory dané například politickým nebo sociálním prostředím, v kterém učitelé vykonávají své povolání, patří sem například prestiž nebo plat.

Jedna z obsáhlejších charakteristik profese postihuje vysokou úroveň vzdělání a profesní socializaci, etický kodex, specializaci činností, roli klienta, svobodu a autonomii a vysokou míru uznání (The International Encyclopedia, 1994, in Vašutová 2004).

Profesí se tedy označuje povolání, které splňuje alespoň tato kritéria:

- ❖ expertní teoretické a praktické znalosti nezbytné pro řešení důležitých společenských otázek a problémů,
- ❖ zájem o větší prospěch společnosti,
- ❖ autonomie v rozhodnutích týkajících se profese,
- ❖ etický kodex, podle kterého se musí příslušníci profese chovat a být zodpovědní,
- ❖ existence „profesní kultury“ projevující se ve fungování profesní organizace (Vašutová, 2007).

Požadovaná vysokoškolská úroveň vzdělání je pro učitele stanovena v zákonu 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících (tento zákon byl 1.9. 2012 novelizován zákonem 198/2012 Sb). Ve stručnosti se podle něj učitelé ke svému povolání připravují na vysokých školách podle akreditovaného studijního programu, který musí odpovídat doporučenému vzdělávacímu standardu, vyvozenému z požadavků na profesi. Vzdělávací standard stanovuje podíl předmětové, pedagogicko-psychologické a všeobecně vzdělávací složky a také teoretické a praktické složky. Profesní skupiny získávají potřebné znalosti pro výkon profese vzděláváním a zároveň samy přispívají k vytváření nových poznatků (www.msmt.cz).

Učitelská profese tento předpoklad nespĺňuje, jelikož kromě vysokoškolských učitelů pedagogičtí pracovníci nepublikují a ani neprovádějí žádný výzkum. Dalším problémem je i takzvaná hierarchizace učitelů. Obecně je ustálen názor, že učitelé nižších stupňů oplývají menšími znalostmi než učitelé vyšších stupňů, přitom zde jde o zcela rozdílné znalosti, nikoliv o více či méně rozsáhlé (Vašutová, 2007).

2.2 Zájem o větší prospěch společnosti

V této souvislosti je učitelská profese spíše poslání. Je to jakási služba společnosti, která se soustřeďuje na péči o budoucnost mladých lidí. Učitelé na sebe berou zodpovědnost za výchovu a vzdělání mladé generace (Vašutová, 2007).

Učitelé na českém venkově představovali významnou intelektuální elitu. Učitelství se přenášelo v rámci rodiny z otce na syna a dál a tyto rodiny byly mezi lidmi velmi uznávány. Často nebyl učitel jen učitelem, ale zastával ve vesnici další

funkce, například organizoval kulturní akce, kde promlouval k obyvatelům (Petráň, 2001).

Toto přesvědčení vychází z myšlenky Komenského, který tvrdil, že učitelství je činnost vysoce vznešená, důležitá, uznávaná a hodnocená. Poslání je více než povolání nebo běžná profese (Solfronk a kol., 2000).

Učitelé často pojmají své povolání jako poslání a vědomí tohoto poslání je u učitelů otázkou životní orientace a nabytého přesvědčení, které vyvstává z porozumění hlubším základům kultury a vývoje lidské společnosti. Toto přesvědčení nese podobu vnitřního závazku, s kterým se člověk ztotožňuje a bere jej za čistě osobní. Prostřednictvím tohoto názoru odůvodňuje i smysl své lidské existence. Tím, že člověk přijme závazek k povolání, získává život nový význam, který přesahuje hranice individuality. Díky poslání se člověk identifikuje se společností a přebírá odpovědnost za svět, do něhož uvádí své žáky. Učitelské poslání znamená odpovědnost účastnit se na tvorbě společného světa, do něhož jsou uváděni ti, na které je zaměřeno jeho výchovné a vzdělávací úsilí (Vališová, Kasíková a kol., 2007).

Poslání učitele nespočívá v tom, že zvládne učivo, nabude didaktické schopnosti a metodické obratnosti. Splnění požadavků profesní vysokoškolské přípravy je nutné, ale není zárukou dobrého učitelství. Zúžení pojetí učitele na naučitelné znalosti a dovednosti, či dokonce na pouhé kompetence, může sice odpovídat módním či dobovým trendům, ale je zcela nedostatečné (Vališová, Kasíková a kol., 2007).

Učitelé by ale také měli umět vysvětlit svůj přínos pro společnost na takové úrovni argumentace, aby mohli dobře obhajovat svůj profesní status a materiální požadavky. Ale i společnost se musí snažit a vytvořit pro učitele vhodné podmínky pro lepší výsledky ve školství (Vašutová, 2007).

Pedagogičtí pracovníci jsou jakýmsi obrazem společnosti. Záleží na společnosti, jakou dá učitelům důvěru, morální podporu, legislativní a materiální podmínky a finanční ohodnocení. Učitelská profese je současně uznávaná i kritizovaná a otázka profesionality potvrzuje významné postavení učitelů ve společnosti (Vašutová, 2004).

2.3 Autonomie

Nejvyšší autonomie dosahují vysokoškolští učitelé, což vyplývá z hierarchizace samotných vysokých škol, z akademických svobod a z výzkumu kodifikovaných ve vysokoškolských zákonech. U ostatních kategorií učitelů je autonomie omezena školskými normami. Každý učitel má však svou vlastní míru autonomie, může vybírat učebnice, podle kterých bude vyučovat, vybírá styl učení atd. Otázkou zůstává, zda vlastně sami učitelé mají zájem vzít míru autonomie do vlastních rukou. Znamená to větší zodpovědnost a také více práce. Učitelská profese není založena na pouhém zprostředkování poznatků, ale právě v expertnosti zprostředkování poznatků spočívá jedinečnost a výjimečnost jejich profese (Vašutová, 2004).

2.4 Etický kodex

Etický kodex českých učitelů jako takový neexistuje. Velkým problémem je jeho samotná definice a bohužel i jeho dodržování. Každý učitel by měl mít etické povědomí v sobě samém, měl by být objektivní, tolerantní, zodpovědný atd. Učitelská etika by se měla vyučovat a pěstovat již na fakultách připravujících učitele a profesně etické předměty by měly být součástí studijních programů (Vašutová, 2004).

2.5 Profesní kultura

Učitel byl vždy společností chápán jako představitel vzdělanosti a kultury. Očekává se od něj, že bude příkladem kultury a jejím zprostředkovatelem. V dnešní době ale tato učitelská funkce ustupuje do pozadí (Solfronk a kol., 2000).

Profesní kultura je založena na přijetí určitého modelu profesního chování, které reprezentuje příslušníky dané profese ve své profesní skupině. Za tímto účelem existují tzv. profesní organizace, které sdružují příslušníky dané profese. Tito členové přispívají své organizaci vysokou úrovní znalostí, dodržováním etických principů a vysokou kvalitou své práce. Učitelé ale svou vlastní profesní organizaci nemají a překážkou je opět hierarchizace tohoto povolání (Vašutová, 2004).

Po listopadových událostech v roce 1989 u nás začaly nejrůznější učitelské organizace – fora a poté asociace. Tyto organizace zastupovaly zejména zájmy vlastních členů, kteří se sdružovali podle stupně školy (Asociace pedagogů ZŠ, Společnost středoškolských pedagogů atd.) nebo podle oblasti pedagogické práce (Asociace náhradní výchovy, Asociace předškolní výchovy atd.) nebo třeba i podle vyučovacích předmětů (Asociace výtvarných pedagogů, Asociace učitelů tělesné výchovy) (Solfronk a kol., 2000).

Dalšími důležitými organizacemi jsou různé asociace ředitelů (Asociace ředitelů ZŠ), které řeší otázky řízení škol, organizace NEMES (Nezávislá mezioborová skupina pro transformaci školství), která se věnuje transformaci českého školství a školské problematice. Od organizace NEMES se oddělilo hnutí PAU (Přátelé angažovaného učení), které sdružuje všechny učitelské subprofese jako například učitele mateřských škol a učitele prvního stupně základních škol. Jeho cílem je zlepšení metod výukové praxe, kultivace pedagogického myšlení a postojů. Pro všechny asociace je nezbytné vytvoření ústřední asociace (Pedagogické komory/unie), která by tyto menší asociace sbližovala a pomáhala by k rozvoji a zlepšení školství u nás (Solfronk a kol., 2000).

V uvedených znacích profesí jsme zjistili, že učitelé nedosahují vždy jejich plného rozsahu.

Existuje názor, že učitelství je jakousi semiprofesií, vyvíjející se profesí nebo že se učitelství ani profesí stát nemůže (Solfronk a kol., 2000).

Některými argumenty pro toto tvrzení je například, že v učitelské profesi pracuje příliš mnoho lidí, učitelská profese je hierarchizována podle stupňů a druhů škol, sociální původ učitelů je celkově nižší než u tradičních profesí atd (Vašutová, 2007).

3 Profesionalizace učitelství

Profesionalizace je podle slovníku cizích slov získávání kompetencí a odborné pozice ve struktuře profesí a společenských úkolů.

Podle Vašutové (2004) je profesionalizace učitelství proces, v němž se za přispění učitelů samotných stává učitelství opravdovou a plně respektovanou

profesí. Důležitým článkem profesionalizace je vzdělávání, během kterého studenti získávají potřebné znalosti a dovednosti, spojené s výkonem tohoto povolání, kterými ostatní lidé nedisponují.

Tato profesionalizace učitelství se stává důležitým trendem v naší společnosti. Jsou pro ni důležité profesní znalosti, profesní hodnoty, jasně formulovaná etika profese a také vysoká míra profesní autonomie učitele. Tato řekněme nová profesionalita je založena na profesních kompetencích a je pro ni charakteristická dovednost, reflexe a sebereflexe, které jsou důležité pro samotný profesní rozvoj (www.ped.muni.cz).

Proces profesionalizace učitelství dále klade důraz na pedagogickou, pedagogicko-psychologickou a didaktickou část přípravy. V nynější době se ve fázi přípravy na učitelskou profesi směřuje k vytvoření tzv. reflektivního pracovníka, tedy učitele, který se bude opírat o teoretické znalosti, praktické zkušenosti a o sebereflexi. Tento učitel bude na tomto základě odhalovat pedagogické problémy, bude je umět řešit a tím bude přispívat k vytvoření nových poznatků ve svém oboru (Vašutová, 2004).

Podle výsledků Institutu školního vzdělávání pedagogické fakulty Masarykovy university se však zdá, že učitelství u nás je stále na úrovni semiprofese. Dalo by se dokonce říci, že učitelství směřuje k jakési deprofesionalizaci, nebo dokonce ke krizi v učitelství. Tyto výzkumy hovoří o konkrétních nedostatcích učitelů, které se týkají kvality výuky, a vzhledem k novým požadavkům na učitele jsou považovány za znaky neprofesionality a nekompetentnosti. Důvodů této neprofesionality je mnoho a jsou jak vnitřního tak vnějšího charakteru. Jsou to například tyto příčiny: Ve vzdělávací politice to je například nedostatečná podpora učitelů v proměnách jejich rolí, legislativa, chybějící systémové prvky podpory kvality učitele – standard kvality nebo kariérní systém. Uvnitř učitelské profese se pak projevuje nedostatečná míra přijetí profesní autonomie a odpovědnosti, nízké profesní sebevědomí a značná setrvačnost a konzervatismus v pojetí profese i sebepojetí (www.ped.muni.cz).

Professionalizace vřazuje učitelství do skupiny profesí, které vyžadují náročnou přípravu a komplikovaný provoz (Dorotíková, 2003).

Aby byli učitelé společností považováni za profesionály jako jsou lékaři nebo právníci, je třeba naplnit kritéria profesionality, která jsou ve světě od profesionalizujících se profesí vyžadována (Dorotíková, 2003).

4 Profesní kompetence učitele

Kompetence jsou schopnosti, dovednosti a způsobilosti úspěšně realizovat nějaké činnosti a řešit další životní úkoly (Průcha, Walterová, Mareš, 2009).

V modelech profesních kompetencí učitelů se popisuje a zdůvodňuje to, co by měl budoucí učitel znát a vykonávat, aby byl odborníkem ve své profesi (Průcha, 2000).

Pojem kompetence je odvozen z lingvistické teorie, kde se rozlišuje kompetence a performance. Pedagogická teorie se zaměřuje především na problematiku kompetence, což jsou vědomosti, jaké má učitel získávat a problematika performance - co na základě svých znalostí učitel vykonává, je opomíjena (Průcha, 2000).

Zhruba od konce minulého století můžeme vidět snahu definovat profesionalitu učitele prostřednictvím klíčových kompetencí (Dytrtová, Krhutová, 2009).

Užívají se v různých podobách jako například způsobilosti, pravomoce nebo dovednosti (Vašutová, 2007).

Kompetence je soubor profesních dovedností a dispozic, kterými by měl být učitel vybaven, aby mohl efektivně vykonávat své povolání. Existují četné pouhy o vymezení kompetencí učitele, snažící se je sblížit s obsahem přípravy budoucích učitelů na pedagogických i jiných fakultách. Jsou to nejen kompetence (znalosti a dovednosti) vztahující se k obsahové složce výkonu profese (znalost předmětu), ale dnes jsou zdůrazněny zvláště komunikativní, řídicí, diagnostické a jiné kompetence. Výzkumy dokládají, že žádná dosavadní vysokoškolská příprava učitelů nepokrývá v úplnosti žádoucí soubor učitelských kompetencí (Průcha a kol., 1996, in Vašutová 2007).

Kompetence představují záruku úspěšného jednání v konkrétních situacích což znamená, že jsou jedinečné a individuální, ale pro potřebu praxe je nutné vytvářet jejich obecné modely a kritéria (Veteška, Tureckiová, 2008).

Pojem kompetence má podle Vetešky a Tureckiové (2008) dvě pojetí. Kompetence jako soubor rozhodovacích pravomocí a kompetence jako soubor znalostí, dovedností, zkušeností, metod, postupů a postojů, které jednotlivec využívá k řešení životních úkolů a životních situací.

Je to schopnost člověka úspěšně jednat a rozvíjet vlastní potenciál na základě vlastních zdrojů v konkrétním kontextu různých úkolů a životních situací, která je spojená s možností rozhodování, za které neseme zodpovědnost (Veteška, Tureckiová, 2008).

Autorky Dytrtová a Krhutová (2009) uvádí, že kompetence můžeme zjednodušeně chápat jako „obsahové rámce“ popisující profesi.

Profesní kompetence postihují odborné předpoklady nebo způsobilosti, které jsou potřebné pro úspěšný výkon profese. Poprvé se studenti pedagogických fakult s tímto termínem setkávají na pedagogických školách, kde se s nimi blíže seznamují a poté je zdokonalují v průběhu jejich praxe. Tyto kompetence se utvářejí v procesu zvaném profesionalizace, který tvoří:

- ❖ teoretická a praktická příprava v rámci přípravného a dalšího vzdělávání,
- ❖ zkušenosti získané ve vyučovací praxi studentů učitelství a učitelskou praxí ve škole,
- ❖ vliv profesního prostředí,
- ❖ reflexe vzdělávací reality (aktivní přizpůsobení se změnám ve školství a požadavkům společnosti na vzdělání),
- ❖ sebereflexe,
- ❖ vlastní příspěvky pro zkvalitnění vzdělání a výchovy (Vašutová, 2007).

V celostním přístupu k profesi učitele, který tvoří model profesního standardu je formulováno sedm oblastí kompetencí (Vašutová 2007):

4.1 Předmětová/oborová

Zde má učitel například osvojeny systematické znalosti aprobačního oboru v rozsahu a hloubce odpovídající potřebám ZŠ/SŠ, dovede integrovat mezioborové poznatky do vyučovacích předmětů a vytvářet mezipředmětové vazby, umí vyhledávat a zpracovávat informace zejména v rámci aprobačních oborů, disponuje uživatelskými dovednostmi informační a komunikační technologie atd. (Vašutová 2007).

4.2 Didaktická a psychologická

Učitel ovládá rámcový vzdělávací program daného stupně a druhu vzdělání, pro něj je kvalifikován, je schopen na jeho základě vytvářet školní vzdělávací program a dovede s ním pracovat při tvorbě projektů vlastní výuky. Ovládá strategie vyučování a učení v teoretické a praktické rovině ve spojení s hlubokými znalostmi jejich psychologických, sociálních a kauzálně didaktických aspektů atd. (Vašutová 2007).

4.3 Pedagogická

Tady se učitel dovede například orientovat v kontextu výchovy a vzdělávání na základě znalostí vzdělávacích soustav a trendů ve vzdělávání, je schopen podporovat rozvoj individuálních kvalit žáků v oblasti zájmové a volní a má znalosti o právech dítěte a respektuje je ve své pedagogické práci (Vašutová 2007).

4.4 Diagnostická a intervenční

Pedagog je v této oblasti schopen identifikovat žáky se specifickými poruchami učení a chování a dovede uzpůsobit výběr učiva a metody vyučování jejich možnostem, dále například ovládá způsoby vedení nadaných žáků ve vyučování, je schopen rozpoznat sociálně patologické projevy žáků, šikanu a týrání a zná možnosti jejich prevence a nápravy, které zprostředkuje (Vašutová, 2007).

4.5 Sociální, psychosociální a komunikativní

Díky těmto kompetencím učitel ovládá prostředky utváření příznivého pracovního/učebního klimatu ve třídě/škole na základě znalostí sociálních vztahů žáků. Dále ovládá prostředky socializace žáků a dovede je prakticky využít a zná možnosti a meze vlivu mimoškolního prostředí, vrstevníků a médií na žáky, dovede analyzovat příčiny negativních postojů a chování žáků a užít prostředky nápravy atd. (Vašutová 2007).

4. 6 Manažerská a normativní

Zde má učitel základní znalosti o zákonech a dalších normách vztahujících se k výkonu jeho profese a k jeho pracovnímu prostředí, ovládá základní administrativní úkony spojené s evidencí žáků a jejich vzdělávacích výsledků, ovládá vedení záznamů a výkaznictví nebo je schopen vytvářet projekty institucionální spolupráce, včetně zahraniční (Vašutová, 2007).

4. 7 Profesně a osobnostně kultivující

Učitel díky této kompetenci získává široký rozsah znalostí všeobecného rozhledu, tj. filosofických, kulturních, politických, právních, ekonomických a dovede jimi působit na formování postojů a hodnotových orientací žáků. Umí vystupovat jako reprezentant profese na základě osvojení zásad profesní etiky učitele, dovede argumentovat pro obhájení svých pedagogických postupů. A hlavně, je schopen se permanentně osobnostně a profesně rozvíjet prostřednictvím sebevzdělávání a dalšího vzdělávání (Vašutová, 2007).

Kompetence spolu s odbornými vědomostmi jsou podstatnou součástí pracovního úspěchu. Čím více se kompetence u jedince objevují, tím je pravděpodobnější, že dosáhne ve svém oboru úspěchu například v komunikaci ve smyslu poradenství, informování a projednávání, samostatného myšlení ve smyslu organizování a plánování, vycházení vstříc ostatním, učení se novému, tvoření

ve smyslu zdokonalování se a odolávání zátěži (časový a výkonnostní tlak) (Veteška, Tureckiová, 2008).

Je určitě užitečné vymezit základní kompetence, což vede ke zkvalitnění výuky a ke zlepšení profesní identity učitelů, ale musí být brán ohled na reálné podmínky výkonu učitelské profese. Musí být brány na zřetel možnosti proveditelnosti všech kompetencí v běžné školní praxi (Průcha 2002).

V souvislosti s kompetencemi se objevují požadavky na ideálního učitele. Touha být ideálním učitelem ale koreluje s neuroticismem, takže v praxi je pak lepší být dobrým učitelem, který dobře zná svá slabá místa a je schopen nadhledu, tolerance, zlepšování vlastní práce s rostoucími zkušenostmi, je sám sebou, je vyrovnaný, což je záležitostí sebeakceptace a také akceptace druhých (Kořa 1998).

Jednou z mnoha vlastností ideálního učitele je kladný vztah k dětem a schopnost komunikace s nimi. Dále je to dobrá informovanost, flexibilita, důslednost, jasnost, stručnost, otevřenost vůči druhým a světu, trpělivost, sebejistota a optimismus. Učitel také musí být modelem rolového chování, musí být schopen přenášet teoretické poznání do praxe, být připravený na profesní dráhu, měl by být vtipný a v neposlední řadě by měl dodržovat zásady osobní hygieny (Kořa, 1998).

5 Role učitele

Role jsou vždy utvářeny druhými lidmi, kteří tvoří společenské prostředí jedince. V roli učitele působí požadavky a představy o jejich plnění ze strany nadřízených, tedy od zřizovatelů, ředitelů, ministerstev, inspekcí, kolegů atd. Poté je zde soubor očekávání ze strany rodičů, na jejichž stranu se často staví masová média. A pak je zde samozřejmě očekávání žáků. V tomto vícedimenzionálním spektru očekávání se stává, že pokud chce učitel vyhovět požadavkům jedné sféry, dosáhne nesouhlasu na straně druhé. Z toho vyplývá, že role učitelů nejsou snadno vyjádřitelné kvůli nejednotnosti společenského normování (Kořa, 1998).

Role jsou institucionalizované formy chování, které jsou vytvářené na základě očekávání společnosti. Je to standardizované chování pod normou (Kořa, 1998).

V současné době, která vychází ze současné funkce školy a profesního modelu učitelství se klade důraz na subjektivně-objektové role učitelů v interakci s žáky a prostředím. Učitel se podílí na spoluutváření vzdělávacího prostředí, třídního klimatu, organizaci a koordinaci činnosti žáků, řízení a hodnocení učení výsledků. Mezi nejvýznamější sociální role učitelů patří ty, které jsou uplatňovány v interakci se žáky, v učitelském týmu, ve spolupráci s rodiči a veřejností (Průcha, Walterová, Mareš, 2009).

Když se díváme na vztah mezi rolí a osobností, musíme rozlišit role, které od nás sociální systém očekává (expectations), koncepcí role, jak si ji vytváří osobnost (conception) a realizaci role v našem chování (performance) (Vašutová 2004).

Sociální roli učitele určuje očekávání společnosti. Ta nikdy nenechá čistě jen na učiteli, jak naloží s pojetím své role. Od toho jsou zde normy a pravidla škol, kterými se musí učitel řídit. Určitá autonomie zde existuje, ale musí být v souladu s požadavky společnosti (Vašutová 2004).

Podle Solfronka a kol. (2000) je učitel pokračovatelem role otce a učitelka matky, což znamená, že má jejich pravomoci i úlohy a navíc čas dětí mnohdy organizují lépe než mnozí zaměstnaní rodiče. Ti často přenechávají výchovu dětí například televizi a nemají čas si s nimi hrát. Učitelé rozvíjí dětskou tvořivost, zájmy a podněcují sociálně přijatelný program. Dá se také říci, že škola představuje roli záchranné sociální sítě, kde vyšší stupně škol přispívají společnosti sociální a hospodářskou funkcí tak, že zvyšují zaměstnanost a konkurenceschopnost lidí.

5. 1 Role jako činnost v určité sociální situaci

Pokud nahlížíme na roli učitele jako na určitou činnost v určité sociální situaci, pak například podle Kurelové (1998) existují čtyři základní druhy činností učitele:

- ❖ orientační, komunikativní a kultivační činnosti (ty jsou odvozené od subjektivně-objektových vztahů výchovy),
- ❖ diagnostické a evaluační činnosti (odvozené od podmínek výchovy a výchovně-vzdělávacích prostředků),

- ❖ projektivní činnosti (odpovídají projektování výchovy a vzdělávání na různých úrovních fungování školy),
- ❖ realizační činnost (odvozené od tvorby a optimalizace pedagogického procesu)

Podle mezinárodního výzkumu učitelů uvádí Blížkovský a kol. (2000) tyto kategorie činností:

- ❖ vyučování,
- ❖ pohotovost, dozor a další služba ve škole
- ❖ doučování, nápravná cvičení,
- ❖ zájmové kroužky,
- ❖ příprava na vyučování, opravy žákovských prací, vyrábění a udržování pomůcek,
- ❖ participace na správě a samosprávě školy, pedagogické porady, pedagogické porady a konzultace s jinými učiteli, vychovateli, poradci, lékaři atd.,
- ❖ spolupráce s rodiči,
- ❖ veřejná činnost učitele (osvětová, sociální, ekologická a jiná),
- ❖ studium, sebevzdělávání,
- ❖ učitelská agenda, administrativa a jiné činnosti.

Na učitelství se pak můžeme dívat jako na strukturu pedagogických rolí, které si učitel sám nevolí. Jsou určovány funkcemi školy, cíli vzdělávání a charakterem vzdělávací instituce. Odrážejí profesní povinnosti a zodpovědnosti, které nabývají na množství a různorodosti (Vašutová, 2004).

Podle J Harlanové (2003, in Vašutová, 2004) je učitel inspirátor, facilitátor a konzultant. Učitel inspirátor poskytuje všem žákům prostor pro vlastní rozvoj a učení se. Podporuje v žácích zvědavost, je otevřený a přístupný jejich novým nápadům a potřebám. Sám je inspiruje pedagogickými a didaktickými přístupy. Učitel- facilitátor: usnadňuje žákům učení a odporuje jejich samostatnosti v učení a působí pozitivně v řešení učebních problémů. Tím umožňuje žákům objevovat sebe sama. Učitel- konzultant: toto je role založená na otevřené komunikaci, důvěře a žákových reflexích učební reality a směřuje k poradenství.

Podle Vašutové (2004), která využila zahraniční modely, jež vycházejí z preferencí činností učitele, učitel zastává ve své profesi tyto pedagogické role:

- ❖ poskytovatel poznatků a zkušeností (transformace poznatků, zprostředkování zkušeností),
- ❖ poradce a podporovatel (učitel jako průvodce, konzultant, poradce, supervizor),
- ❖ projektant a tvůrce (učitel jako tvůrce kurikula, strategií vyučování, materiálů, pomůcek, inovátor, konstruktér učebních aktivit a úloh),
- ❖ diagnostik a klinik (učitel diagnostikuje různé problémy, odhaluje obtíže a jejich zdroje, sociální vztahy, sociálně patologické projevy, komunikuje se žáky, rodiči, ...),
- ❖ reflektivní hodnotitel (učitel žáky hodnotí, reflektuje žáky, výuku i sebe sama),
- ❖ třídní a školní manažer (učitel ovlivňuje sociální prostředí ve třídě, organizuje různé školní i mimoškolní akce, spravuje třídu, kabinet,...),
- ❖ socializační a kultivační vzor (učitel zosobňuje model hodnot, je vzorem chování, stává se modelem profesní socializace).

V současné době se s evropskými vývojovými trendy dějí různé změny. S tím souvisí i změny v pojetí role učitele. Tím, že si učitel uvědomí možné změny své role a bude ke své profesi přistupovat systematicky a konstruktivně, bude to z jeho strany znamenat preferenci vzájemné komunikace mezi učitelem a žákem, podporu tvůrčí a otevřené atmosféry a rozvoj myšlení a tvořivosti žáků (Dytrtová, Krhutová, 2009).

Od učitele se vyžaduje, aby zastával celou řadu rolí, a mnohdy jsou tyto role neslučitelné. Společnost chce, aby byl učitel žákům přítelem, otcem, rádcem, měl by pozitivně ovlivňovat vztah žáků ke škole, efektivnost jejich učení apod. Na straně druhé se od něj očekává, že bude zajišťovat kázeň žáků, požaduje se, aby vyšetřoval přestupky a trestal. Tomuto jevu se říká konfliktnost učitelské role a vede k pracovní nespokojenosti (Vašina, 2009).

6 Problémy učitelé profese

Ve společnosti existuje přesvědčení, že v porovnání s jinými profesemi se učitelé profese potýká s mnoha problémy. Ale pravdou je, že škola a učitelé jsou pod neustálým dohledem a jsou velmi často podrobováni kritice ze strany rodičů, žáků, veřejnosti, kontrolních orgánů a odhalené problémy ve školství jsou medializovány. Profesní problémy musíme chápat jako trvalý průvodní jev každé profese (Vašutová, 2004).

Mezi příčiny problémů učitelé profese můžeme zařadit fakt, že učitelé na sebe berou zodpovědnost vůči vzdělávání a výchově mladé generace a tudíž jsou pod neustálým tlakem a očekáváním společnosti. Další příčinou je různorodost učitelé klientely a s ní spjaté požadavky a očekávání. Učitelství je feminizováno, což se odráží na pojetí celé učitelé profese i na klimatu školy. Vysoké nároky, kladené na učitelé profesi často nejsou v souladu s podmínkami, které jim stát poskytuje (Vašutová, 2004).

K samotným problémům učitelé profese řadíme různé zátěžové situace, jakými jsou například stres, stárnutí učitelství, feminizace učitelství, profesní sebevědomí nebo profesní deformace (Vašutová, 2004).

6.1 Stres

Jedním z problémů učitelé profese je stres. Může to být stres, který vyplývá z uspěchanosti dnešní doby, stres na pracovišti, ve třídě, mezi kolegy, ale i stres, který zažíváme běžně doma.

Výchovně-vzdělávací problémy mají svůj původ v hodnotách, způsobu života, v přímém i nepřímém nátlaku společnosti na učitele, v úrovni vzdělávací politiky a stavu pedagogických věd. (Vašutová 2004).

Psychická pracovní zátěž, která je typickým průvodním jevem profese učitele, je chápána práce, která je vykonávána pod časovým tlakem, která je spojená s vysokými nároky v oblasti jednání a vzájemné kooperace a s rizikem ohrožení zdraví jiných osob (Vašutová 2004).

Stres má vliv nejen na psychiku učitelů, což se projevuje sníženou koncentrací a pozorností, depresemi nebo sníženou motivací, ale také na somatický

zdravotní stav, kde se mohou dostavit například bolesti hlavy, únava, nespavost atd. Dlouhodobé vystavování se stresu může vyvolat i stav vyhasínání, neboli Burnout efekt. Proto by se celkové zdraví učitelů a tato problematika neměly zanedbávat (Vašutová, 2004).

Zdroje stresujících vlivů na učitele mohou být různé. Je to například: chování žáků, počet různých tříd, kde se vyučuje během týdne, vztahy s učiteli a vedením školy, byrokratické překážky školské administrativy, komunikace s rodiči, tlak médií a společnosti nebo změna v chování žáků vůči učitelům (Vašutová, 2004).

6. 2 Stárnutí učitelstva

Dalším z profesních problémů učitelů je stárnutí učitelstva. Průměrný věk učitelů se na celém světě zvyšuje a u nás je to 50 let (Walterová, 2000).

Je to dáno například těmito faktory: Čerstvě vystudovaní absolventi pedagogických fakult nemají při nástupu do zaměstnání příliš vhodné podmínky. Některé aprobace jsou žádanější a jiné méně. Školy často zaměstnávají učitele v důchodovém věku, čímž průměrný věk učitelů stoupá. Také platové podmínky začínajících učitelů nejsou příliš lákavé, proto není překvapující, že se mladí lidé nechají zaměstnat jinde, kde je láká vyšší plat. Mohlo by tak dojít ke katastrofálnímu důsledku a to zániku školství (Vašutová 2004).

Dalším důvodem stárnutí učitelstva je samotná náročnost tohoto povolání, které je mnohonásobně náročnější než jiná povolání převážně z neuropsychologického a zdravotního hlediska. Učitelé musejí stále pracovat naplno kvůli pozornosti a kázni žáků, pokud tomu tak není, jakýkoli výpadek nebo pokles nasazení je odsouzen. Učitel neustále čelí požadavkům rodičů, úřadů, veřejnosti a žáků, řeší neobvyklé školní situace, nekázeň, nezájem atd. Často si pedagogové nosí svou práci domů, čímž se liší od některých běžných povolání, kterým přemýšlení o práci končí s koncem pracovní doby. Do učitelovy práce spadají další práce jako je oprava žákovských prací, výroba učebních pomůcek, dozory, porady, administrativa, přípravy na vyučování a hodnocení žáků (Solfronk a kol., 2000).

Zde můžeme vidět, že učitelská profese není nikterak jednoduchá a atraktivní pro mladé lidi. Na školách zůstávají zkušení kantoři a učitelské sbory stárnou.

6. 3 Feminizace učitelství

Zastoupení žen v profesi je významným statistickým ukazatelem, socioprofesioním jevem a vypovídá o charakteru profese. Právě školství je jedna z oblastí, pro niž je feminizace charakteristická. Tento problém se vyskytuje ve všech vzdělávacích soustavách ve světě. U nás je zastoupení žen nejvyšší v předškolním vzdělávání (až sto procent) a na základních školách (kolem osmdesáti procent) (Vašutová, 2004).

Jedna z příčin vysokého podílu žen v učitelské profesi je ekonomická. Je to celková vyšší zaměstnanost v celém národním hospodářství. Dnešní doba dává zejména ve vyspělých zemích přednost blahobytu a s tím spojené práci ve službách a výrobě před výchovou, jak tomu bylo dříve. Ženy hledají práci především ve zdravotnictví, ekonomice a školství. Feminizace je pak přirozený důsledek pohybu zaměstnanosti ve společnosti (Solfronk a kol., 2000).

Logickým důvodem vysoké feminizace je i sklon žen k péči o děti, jelikož i dnes je výchova dětí stále spíše v rukách žen (Solfronk a kol., 2000).

Nicméně proti negativnímu vlivu feminizace v učitelství chybí argument. Samotný výzkum Solfronka a kol. (2000) ukázal, že když student psali práci na téma Můj nejlepší a nejhorší učitel, muži i ženy byly zastopeny rovnoměrně.

Větší zastoupení mužů je motivováno snahou, aby byla ve sboru zastoupena autorita, která by dokázala problémové žáky zvládnout silou a aby vnesla mezi ženský kolektiv jiné zájmy (Solfronk a kol., 2000).

Malý počet mužů ve školství se prolíná s názory tohoto typu: Učitelství je považováno za ženskou profesi, protože ženy mají ve své přirozenosti starat se o děti, vychovávat je a vyučovat. Ve školství je mnoho žen a muži nemají o toto povolání zájem a raději volí jiná povolání. Učitelské platy nejsou pro muže příliš atraktivní. Mužů s vyšším typem školy přibývá, z čehož můžeme soudit, že je to dáno i určitou prestiží.

6. 4 Profesní sebevědomí

O učitelské profesi se velmi často hovoří jako o poslání, ale krom poslání je učitelství i profesí výchovy a vzdělávání. Je dobré brát svou práci jako poslání, ale z hlediska argumentace je tento postoj nedostatečný. Učitel je odborníkem na předávání znalostí žákům, je vychovatelem, psychologem atd. Učitel by měl být schopen obhájit svou důležitost z odborného hlediska, měl by být sebevědomý a dokázat se charakterizovat jako odborník na vzdělávání. Celkově se dá říci, že profesní sebevědomí českých učitelů je velmi nízké. Pokud se učitelé srovnávají s odborníky v oblastech podobných předmětům, které vyučují, pak zjišťují, že jejich úroveň a rozsah znalostí je nižší, a to vede k poklesu sebevědomí. Jejich odbornost se ale zakládá na strategiích zprostředkování vědního poznání a oborů lidské činnosti, na sdělování poznatků a jejich sdílení se žáky (Vašutová, 2004).

6. 5 Profesní deformace

Pokud člověk pracuje ve své profesi více let, je logické, že ho to do značné míry ovlivní a s profesí se natolik identifikuje, že se chová stejným způsobem na pracovišti i v soukromí. Přílišná identita s povoláním se nazývá pracovní deformace. Právě v učitelství je tato deformace zjevná více než u profesí jiných. Mnoho učitelů se identifikuje se svou rolí natolik, že ji přenáší i do svého soukromého života, do rodiny, ale i do ostatních sociálních institucí. Mají tendenci druhé poučovat, napomínat je, vychovávat, okřikovat, ale i například zkoušet. Je samozřejmé, že to nedělá dobrotu a na úkor tohoto faktu se můžeme setkat s negativním pohledem na toto povolání (Vašutová, 2004).

O. Řehulková a E. Řehulka (1998, in Průcha, 2002) provedli výzkum identifikace projevů profesionální deformace českých učitelek a došli ke zjištění, že se například učitelky věnují více svému zevnějšku než představitelky jiných vysokoškolských profesí, že jejich neverbální chování je často přehnané, hodně mluví, mají úhledný rukopis, chovají se zdvořile k dospělým i dětem. Na základě tohoto zjištění autoři podotýkají, že závažnou deformací může být komplikovaný vztah k vlastním dětem kvůli pedagogické práci, a tudíž by měly učitelky být méně

nervózní a uvolněnější a měla by být pro učitele přístupná zařízení typu psychologických poraden.

Učitel musí ovládat oblast vědních oborů, jejichž poznatky předává dětem, a také by měl ovládat řadu vědních disciplín, jako například psychologii, pedagogiku, sociologii nebo jazykovědu. Učitel neovládá jen jednu disciplínu, ale ovládá celou řadu oborů, což znamená vysokou náročnost jeho profese (Štech, 1998).

7 Prestiž

Prestiž nebo sociální prestiž je jakási vážnost, které se lidé určité profese nebo členové určitého společenského postavení těší. Je to také úcta či kolegialita v rámci profese, kterou si navzájem příslušníci profese projevují (Vašutová, 2004).

Pro moderní společnost jsou důležitými aspekty člověka znalosti, dovednosti, ekonomické zdroje a autorita. Čím má jedinec větší znalosti, dovednosti a ekonomické zdroje, tím má větší šanci dosáhnout privilegovaného postavení a moci. Privilegia a moc jsou v dnešní době odměňovány, tudíž má člověk šanci zlepšit i svůj materiální život. Poté se stává prestiž funkcí moci a ta spolu s hmotným zabezpečením a ovlivňováním života druhých hraje důležitou roli ve škále prestiže profesí (Vašutová, 2004).

Na jedné straně se ztrácí představa tradiční společnosti, která si zakládala na přisouzených stavech nebo na etnické příslušnosti, a na druhé straně je zde společnost rovných šancí, která je zcela otevřená. Talent, schopnosti a výkon určují budoucí profesi nebo sociální status člověka. Výkon a charakter společnosti dnes závisí na podchycení lidského, sociálního a kulturního kapitálu a výkonnosti vzdělávací soustavy a na pocitu kvality života (Vašutová, 2002).

Pojem prestiž má v češtině význam vážnost, významnost, důležitost aj. Přisuzování prestiže je směřováno buď k jednotlivci (prestiž jednoho učitele na konkrétní škole) nebo k celé sociální skupině (v našem případě je to socioprofesionální skupina učitelé) (Průcha, 2002).

Prestiž úzce souvisí s obtížností učitelského povolání, která vzrůstá s obecným poklesem autority a rozpadem rodin ve společnosti. Narůstá počet nemocných, alergických a problémových dětí a učitel již nemá tak bezvýhradnou

oporu v rodině. Podmínky učitelů a organizace škol toto neberou na vědomí a to ztěžuje výuku (Solfronk a kol., 2000).

Hodnocení profesní prestiže patří do charakteristik sociální stratifikace. Při zkoumání prestiže se sestavují stupnice profesí a jsou hodnoceny například podle finančních příjmů, vlivu ve společnosti nebo zodpovědnosti. Tímto způsobem byla vytvořena například mezinárodní standardní škála prestiže povolání ISCO (Průcha, 2002).

Českou škálu prestiže povolání u nás sestavili Tuček a Machonin v roce 1993. Bylo zde zkoumáno 70 povolání reprezentováno 1600 respondenty ve věku 18–60 let. Tato škála odráží stav prestiže povolání české veřejnosti po ekonomických změnách v roce 1989 (Průcha, 2002).

Zde uvedeme některá povolání a jejich pořadí v hodnocení prestiže podle škály Tučka a Machonina, kteří provedli výzkum v roce 1992.

Tabulka 1 Prestiž povolání v České republice v roce 1992

Pořadí	Profese	Bodové ohodnocení
1.	Lékař na poliklinice	79,2
2.	Ministr	77,9
3.	Docent, professor na VŠ	76,8
4.	Vědec	72,2
5.	Ředitel podniku	71,4
6.	Právník, advokát	69,8
7.	Učitel na ZŠ	66,3
8.	Zdravotní sestra	63,4
9.	Konstruktér, projektant	60,2
10.	Spisovatel	59,7
.....		
36.	Číšník	34,2
39.	pouliční prodavač	14,7

(Zdroj: Prestiž povolání v České republice v roce 1992, Sociologický časopis, 1993)

Respondenti mohli ke každé z profesí přiřadit od 1 (minimum) do 99 (maximum) bodů. Z tabulky je zřejmé, že se učitel umístil na 7. místě s 66,3 body. Je tak například za vědcem, lékařem nebo právníkem a před spisovatelem nebo číšníkem.

Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR v rámci projektu Naše společnost zveřejnila přehled prestiže povolání v České republice za období 2004–2012. Respondentům byl předložen seznam profesí, kde měli očíslovat povolání s podle nich nejvyšší prestiží číslem 99 a s nejnižší prestiží číslem 1, dále měli k ostatním povoláním přiřadit čísla od 2 do 98. Výsledky dopadly takto:

Tabulka 2 Prestiž povolání (průměrné bodové hodnocení) v letech 2004-2012

Profese	11/2004		6/2007		6/2011		6/2012*	
	Průměr		průměr	pořadí	průměr		průměr	pořadí
Lékař	89,5	1.	89,8	1.	89,1	1	90,4 (92,3)	1
Vědec**	80,7	2.	81,8	2.	75,4	2	80,3 (66,9)	2
Učitel na vysoké škole	78,5	3.	78,2	3.	72,4	4	75,9 (73,8)	3
Zdravotní sestra					73,9	3	75,5 (76,0)	4
Učitel na základní škole**	71,3	4.	70,7	4.	70,3	5	72,4 (69,1)	5
Soudce**	64,8	6.	65,0	7.	61,0	7	65,8 (68,5)	6
Projektant	64,1	7.	65,5	6.	61,7	6	63,7 (63,7)	7
Programátor	66,3	5.	65,7	5.	60,8	8	62,1 (63,3)	8
Soukromý zemědělec	59,1	10.	59,0	8.	60,3	9	59,1 (63,3)	9
Truhlář	50,8	16.	51,4	14.	53,2	12	55,1 (55,8)	10
Starosta**	60,1	8.	57,4	9.	52,6	14	54,4 (51,7)	11
Policista**	47,6	20.	52,1	13.	53,9	11	53,5 (53,5)	12
Učetní	53,5	14.	51,3	15.	54,1	10	52,7 (55,0)	13
Majitel malého obchodu**	51,2	15.	50,1	16.	51,4	15	51,8 (50,7)	14
Profesionální sportovec	56,1	11.	55,6	10.	51,2	16	51,8 (54,3)	15
Manažer**	59,4	9.	55,4	11.	53,0	13	51,3 (53,7)	16
Opravař elektrospotřebičů	50,2	17.	49,7	18.	-			
Soustružník	47,7	19.	49,0	19.	-			
Voják z povolání	44,8	22.	46,4	21.	48,3	17	48,6 (49,3)	17
Novinář**	54,4	12.	53,0	12.	46,5	20	48,1 (50,4)	18
Stavební dělník					48,1	18	46,9 (50,3)	19
Bankovní úředník	50,2	18.	48,7	20.	46,9	19	45,6 (48,2)	20
Prodavač	42,8	24.	41,5	23.	43,6	21	43,1 (44,2)	21
Kněz	46,1	21.	43,2	22.	42,8	22	42,7 (43,7)	22
Sekretářka	43,7	23.	40,5	24.	41,4	23	41,1 (40,7)	23
Ministr	53,8	13.	50,0	17.	38,0	24	39,8 (36,5)	24
Uklízečka	29,4	26.	29,0	26.	34,0	25	32,8 (32,7)	25
Poslanec	39,9	25.	36,5	25.	27,0	26	25,4 (24,2)	26

(Zdroj: www.cvvm.soc.cas.cz)

V sloupci jsou bez závorky uvedeny průměrné hodnoty prestiže zjištěné na té polovině šetřeného souboru (511 respondentů), kde se dotazoval shodný seznam profesí, jako v roce 2011 (tj. bez modifikací na ženský rod u vybraných povolání). V závorce jsou pak uvedeny průměry za druhou polovinu souboru (523 respondentů), kde došlo k přeměně rodu u následujících profesí (viz další poznámka). Pořadí vychází z nemodifikovaného seznamu profesí.

Na druhé polovině souboru byla zjišťována prestiž vědkyně, učitelky, soudkyně, starostky, majitelky malého obchodu, manažerky, novinářky.

Červnový výzkum probíhal na půleném souboru, což znamená, že bylo možné zadat dva mírně modifikované seznamy povolání (cvvm.soc.cas.cz).

7. 1 Učitelská prestiž

Postavení učitelů z hlediska prestiže je dlouhodobě stabilní. Tento fakt zřejmě souvisí s kvalifikovaností učitelů a s důležitostí vzdělání a péče o děti pro společnost, kterou společnost tuší (Solfronk a kol., 2000).

Učitelství je náročnou profesí, což kontrastuje s nízkým sebehodnocením učitelů a jejich reálným oceněním (Štech, 1998).

Podle Havlíka (1998) hraje v prestiži i v sebehodnocení učitelů roli více faktorů. Patří sem nízké platové hodnocení, zdánlivě snazší přístup k učitelství (pověst o úrovni pedagogických fakult), již zmíněný vysoký stupeň feminizace, velká početnost učitelů, čili menší vzácnost, osobní zkušenosti z kontaktů mezi učitelů a rodiči, další je stálá sociální kontrola (rodiče, masová media), chybějící organizace, které by stanovovaly normy profese, dbaly na jejich dodržování, garantovaly autonomii rozhodování, reprezentaci a obhajobu zájmů učitelů navenek.

Samotní učitelé uvádějí, že způsob, jakým přispět ke zvýšení prestiže této profese, je zlepšení platových podmínek, od kterých se dále vše odvíjí, dalším faktorem, který by mohl prestiž učitelů zlepšit, je samotný přístup učitelů, odborné a morální kvality, profesionální vystupování, práce v zájmu žáků atd. Dále je to získání více kvalitních lidí, tudíž naplnění patřičného vysokoškolského vzdělání, minimalizování neaprobovanosti a další růst kvalifikace. Také změna celkové společenské atmosféry, která by uznávala kantora za základ vzdělanosti, by zvýšila učitelkou prestiž. Dále zlepšení spolupráce školy a veřejnosti pomůže v řešení této problematiky. V neposlední řadě přispívá k lepšímu pohledu na učitele dostatečná a kvalitní spolupráce s rodiči, což znamená lepší a častější komunikaci s nimi a zlepšení vztahu učitel-rodice. Také samotní politici, vláda a úřady mají možnost zlepšit společenské postavení učitelů. A v neposlední řadě by se mohla úroveň prestiže učitelů příznivě změnit díky podmínkám a organizaci práce (zvýšení pravomocí škol, zvýšení počtu mužů na školách apod.) (Havlík, 1998).

8 Platové podmínky českých učitelů v mezinárodním srovnání

Jedním z nevyšších podílů výdajů na vzdělávání jsou právě učitelské platy, které spolu s pracovními podmínkami určují atraktivnost tohoto povolání, ale i rozvoj znalostí, dovedností a kvalifikace učitelů, přičemž výši a podobu odměňování mají za úkol politici, kteří vzdělávací politiku vytvářejí. Hledají kompromis, jak zajistit kvalitní výuku a vyvážený rozpočet vzdělávání (Stručné seznámení s vybranými ukazateli publikace OECD Education at a Glance, 2010).

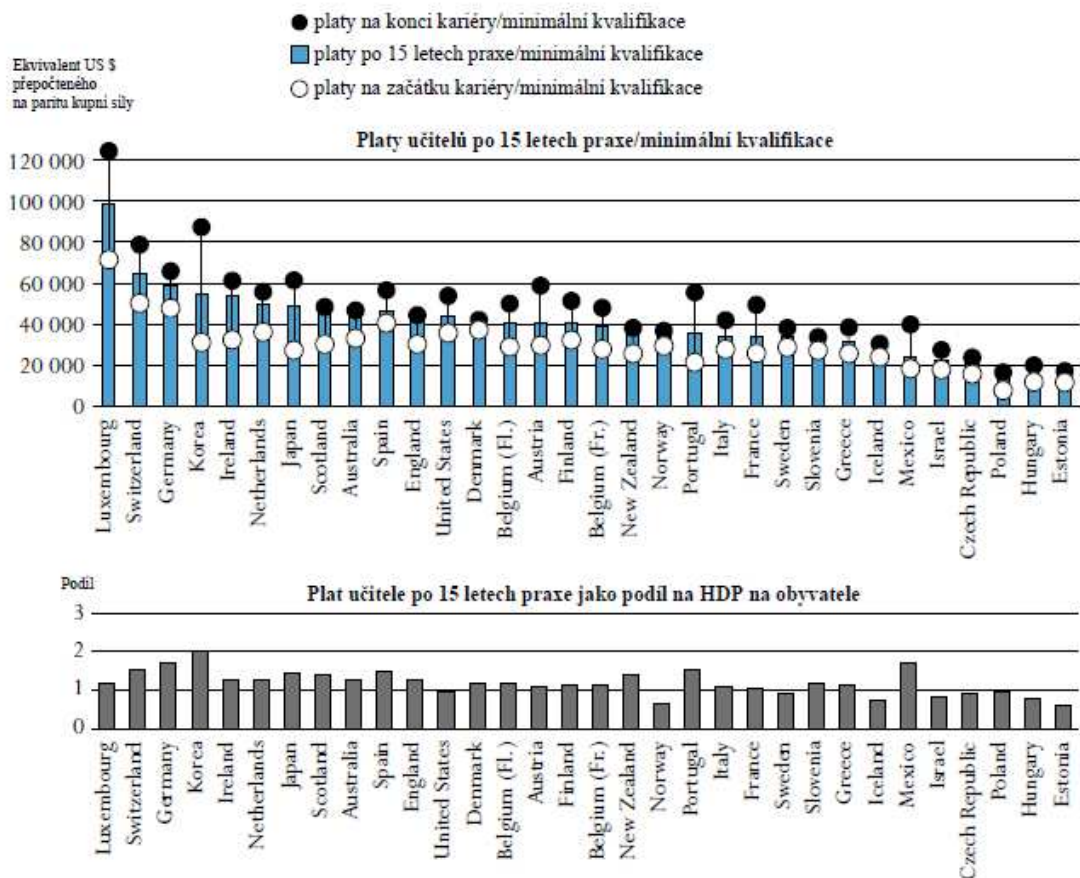
Všechny země OECD směřují k zajištění dostatečného počtu kvalifikovaných učitelů, ale platy a další podmínky práce učitelů jsou většinou stanoveny centrálně pro všechny učitele, což se neshoduje s požadavkem zemí OECD, že by konkurence na trhu práce a rovnováha v odměňování různých typů učitelů měla reflektovat nabídku a poptávku těchto učitelů (Stručné seznámení s vybranými ukazateli publikace OECD Education at a Glance, 2010)

OECD je organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, patří sem 30 členských zemí, včetně České republiky, byla založena v roce 1961 a respektuje určité principy, kterými jsou tržní systém hospodářství, pluralitní demokracie a dodržování lidských práv (www.mpsv.cz).

Publikace České školství v mezinárodním srovnání: Stručné seznámení s vybranými ukazateli publikace OECD Education at a Glance (2010) se zaměřila na otázku odměňování učitelů primární a sekundární úrovně vzdělávání ve veřejných školách. Zkoumala platové podmínky učitelů krátce po zahájení kariéry, uprostřed kariéry, na jejím konci, také se zaměřila na rozdílnost v dalších složkách platů a na schéma pobídek v systému odměňování učitelů.

Právě platy a pracovní podmínky učitelů jsou významné pro zvýšení atraktivity učitelského povolání. Zvyšování platů je pak úkolem politiků, vytvářející vzdělávací politiku (České školství v mezinárodním srovnání 2010).

Graf 1 Platy učitelů na začátku kariéry, po 15 letech praxe a na konci kariéry.

(Zdroj: www.msmt.cz)

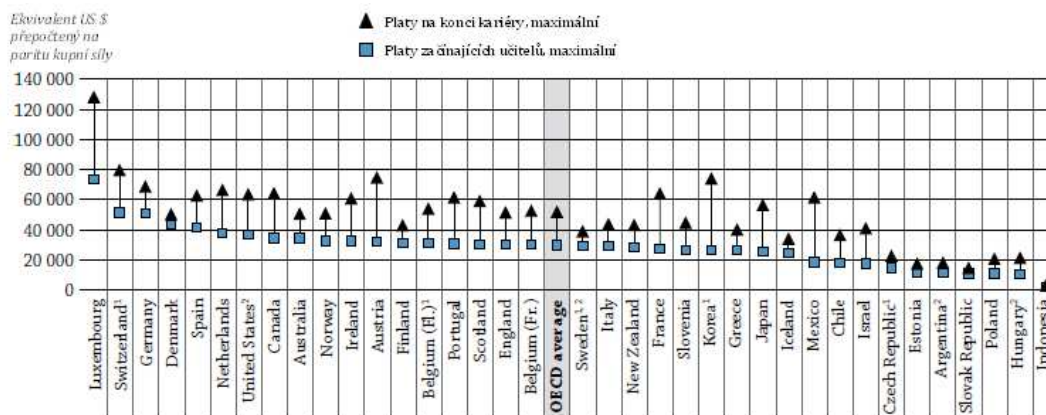
V zemích OECD se učitelské platy nižšího sekundárního vzdělávání s praxí 15 let pohybují od méně než 16 000 US \$ (např. v Maďarsku), v Estonsku do 54 000 US \$, více například v Německu, Irsku nebo ve Švýcarsku a 98 000 US \$ převyšují v Lucembursku (České školství v mezinárodním srovnání, 2010).

Výsledky výzkumu jsou takové, že celkově platy učitelů ve stálých cenách mezi lety 1996–2008 vzrostly ve všech zemích. Pro představu největší nárůst byl ve Finsku, Maďarsku a Mexiku a pokles ve Španělsku.

Patrné velké rozdíly mezi zeměmi OECD jsou v míře zdanění a také v systému sociálních podpor (České školství v mezinárodním srovnání 2010).

Česká republika, jak je možné vyčíst z grafu, patří mezi země s nízkým platovým ohodnocením učitelů. Také je zde patrný poměrně nízký nárůst platů od začátku kariéry přes plat po 15 letech praxe a na konci kariéry. Podobně je na tom například Izrael, Maďarsko nebo Estonsko.

Graf 2 Minimální a maximální platy učitelů v nižším sekundárním vzdělávání. (Průměrné roční platy učitelů ve veřejných institucích nižšího sekundárního vzdělávání jako ekvivalent US \$ přepočtených na paritu kupní síly.)

(Zdroj: www.msmt.cz)

Výzkumy Education at a Glance (2012), které se zabývaly otázkou, jak jsou učitelé odměňováni, mají tyto výsledky: Platy učitelů s aspoň 15letou praxí jsou v průměru zemí OECD v nižším sekundárním vzdělávání 39 401 US \$.

Z 38 zemí, jejichž data jsou dostupná, jich polovina nabízí další příplatky učitelům za vynikající výkon žáků (České školství v mezinárodním srovnání, stručné seznámení s vybranými ukazateli publikace OECD Education at a Glance, 2012).

Platy na konci kariéry jsou na nižším sekundárním vzdělávání o 62 % vyšší než na začátku kariéry (České školství v mezinárodním srovnání, stručné seznámení s vybranými ukazateli publikace OECD Education at a Glance, 2012).

Průměrné platy učitelů po 15leté praxi na hodinu výuky jsou ve výši 58 US \$ v nižším sekundárním vzdělávání (České školství v mezinárodním srovnání, stručné seznámení s vybranými ukazateli publikace OECD Education at a Glance, 2012).

Doposud zmíněné platy učitelů jsou uváděné jako hrubé, tedy očištěné od plateb do systému sociálního a penzijního pojištění (České školství v mezinárodním srovnání, stručné seznámení s vybranými ukazateli publikace OECD Education at a Glance, 2012).

9 Učitel a společnost

Potřebnost učitelů, stejně jako jiných povolání, vznikla ze společenské dělby práce, aby umožnila kvalitní život společnosti. Jednotlivé profese se liší v kvalifikaci práce a ve složitosti její náplně (Solfronk a kol. 2000).

Některá povolání se váží k výrobní práci, k organizaci společnosti, ke zdraví, k péči o budoucí generace a také ke kulturnímu a zdravému využití volného času (Solfronk a kol. 2000).

Postavení učitele ve společnosti úzce souvisí s prestiží tohoto povolání. Učitelská prestiž je odvozena od užitečnosti vzdělání a poznání. Mnozí učitelé se podceňují a myslí si, že je jejich povolání nedocenené a přezírané (Solfronk a kol., 2000).

Dalo by se tedy říci, že učitelé jsou pro společnost důležití takovým způsobem, jakým je pro společnost důležité vzdělání.

Ale i tehdy, kdy je vzdělání pro společnost důležité, prestiž učitelského povolání může klesat. Objevují se názory, že existuje více vzdělávacích cest, jakými je například internet, různé organizace, média, časopisy, rodina nebo církve, a že učitelé mohou být nahrazeni jinými zdroji poznání (Solfronk a kol. 2000).

Poté bychom si ale měli položit otázku, proč škola jako taková přetrvává a nadále se rozvíjí. Podle Solfronka a kol. (2000) je to ze tří důvodů. Prvním důvodem je fakt, že škola nabízí žákům systém poznatků, znalost celku, poznání principů a příčin, což nedokáže žádná jiná instituce. Druhým důvodem je kultivace ve formě poznání, učení, komunikace, myšlení a řešení problémů. A třetím důvodem, proč školství přetrvává je vytváření pozitivní motivace k učení, která je sociální.

Postavení školy ve společnosti není snadné. Dostává se do konfliktu s konzumními a výrobními silami, jakými jsou například reklama a spotřební a požitkářský styl života. Také jsou ve společnosti potlačovány důležité hodnoty jako pomoc, úcta, krása, pravda, přátelství a dobro. Tyto hodnoty učitelská profese prosazuje a společnost aspoň tuší, že jsou důležité (Solfronk a kol. 2000).

Užitečnost vzdělání je spjatá s otázkami smyslu života, jeho naplněním, s hodnotami, s láskou, přátelstvím, životem a dalšími aspekty. V předmětech, jakými jsou například literatura, výtvarná výchova, ale i matematika nebo náboženství se

člověk učí chtít něco hodnotnějšího, poznávat celek světa, vztah člověka k přírodě, k sobě a společnosti. Smyslem vzdělání je kultivace člověka v jeho vztahu ke světu (Solfronk a kol., 2000).

Pak můžeme vyvodit závěr, že učitelská profese je nenahraditelná, důležitá a že má významné společenské postavení pro výchovu a vzdělávání dětí.

Učitelé jsou v očích veřejnosti zodpovědní za úroveň vzdělanosti, což ale není zcela pravdivé, protože kvalita vzdělání dětí je určena i předchozím vzděláním, motivací a vlohami, na které působí i mimoškolní faktory (Solfronk a kol., 2000).

Velmi záleží na osobnosti učitele, jeho odolnosti vůči zátěži, motivaci, zralosti, ale také na vnějších pracovních podmínkách (význam, který společnost přikládá vzdělanosti, hmotné vybavení školy, klima školy nebo hodnocení učitelů) (Solfronk a kol., 2000).

Společnost by neměla zapomínat na tradice a velké zkušenosti z výchovy, které získala v minulosti. Pokud tomu tak nebude, začne ztrácet porozumění kořenům, z nichž vyrostla. Toto se může snadno stát, když se bude na pojetí učitelské profese pohlížet příliš pragmaticky (Kořa, 1998).

10 Mediální obraz učitelské profese

10.1 Média

Slovo médium pochází z latiny a znamená prostředek, prostředník nebo zprostředkující činitel. Můžeme se s ním setkat v různých oblastech, ale především v souvislosti s obory, které se zabývají různými druhy mezilidské, sociální komunikace. Média zprostředkovávají někomu nějaká sdělení (Jiráček, Kopplová, 2007).

Mezi masová média řadíme nejčastěji tisk, rozhlas a televizi. Ty mají v moderní společnosti zásadní význam, který je podle McQuaila (2002) dán faktem, že jsou média zdrojem moci, což znamená, že jsou prostředkem vlivu, prosazují inovace ve společnosti a jsou pramenem informací. Dále je to dáno tím, že jsou média prostředím mezinárodního dění událostí z oblasti veřejného života, jsou

klíčem ke slávě, zdrojem informací, které nám říkají, co je normální a co se normám vymyká.

Masová média jsou společenské instituce s vlastními pravidly a postupy, které jsou omezovány společností, kde média působí. Masová média jsou tedy na společnosti závislá a zvláště pak na institucích, které představují politickou a ekonomickou moc (McQuail, 2002).

Mezi lidmi je přesvědčení, že média mají moc. Tato moc spočívá v tom, že se média podílí na socializaci jedince, na jeho formování a na utváření podoby společenských vztahů, které ve společnosti panují. V každé společnosti existují normy a hodnoty, které upravují chování jednotlivců, a v moderní společnosti se stala právě média nástrojem jejich šíření (Burton, Jiráček, 2001).

Média dokáží utvářet a formovat informace o světě, čímž se stávají hlavním zdrojem myšlenek a názorů, které se k člověku dostávají. Celkově mají vliv na jednání a uvažování společnosti (Burton, Jiráček, 2001).

Díky těmto faktům můžeme vyvodit tvrzení, že v případě prezentace jednotlivých profesí, a v našem případě v prezentaci učitelské profese, mají média značný vliv na formování informací a z nich vyplývajících názorů na učitelskou profesi.

Média jsou také prostředkem zábavy, určují způsoby trávení volného času a tím přitahují velkou pozornost široké veřejnosti (McQuail, 2002).

10. 2 Obraz učitelské profese v médiích

K samotné problematice prezentace učitelské profese v médiích není příliš mnoho publikací, ale z vlastní zkušenosti víme, že média mají na prezentaci učitelské profese velký vliv.

Jedním ze způsobů jak zvýšit prestiž učitelského povolání je zlepšování spolupráce školy a veřejnosti za předpokladu pravdivého informování o problémech práce ve školství. Velký podíl viny za současnou úroveň hodnocení učitelského povolání nesou masová média. Ta by neměla nepravdivě informovat společnost o situaci ve školství, neměla by tuto práci znehodnocovat a zesměšňovat a měla by zabránit nekvalifikovaným úvahám řady novinářů. Naopak by měla této profesi

pomáhat a snažit se její prestiž zvyšovat tím, že bude mluvit o náročnosti této profese, poukazovat na velmi dobré výsledky českých studentů a celkově bude často a pravdivě veřejně informovat o tom, co učitelská práce obnáší (Havlík, 1998).

Často se setkáváme s tím, že média zcela neobjektivně hodnotí a popisují práci učitelů, čímž vytvářejí nereálný obraz o školství u nás. Tato hodnocení jsou často zjednodušená, naivní a bez širšího odborného nadhledu (Průcha 1998, in Urbánek, 2005).

Tato neobjektivní tvrzení a hodnocení jsou pro školu nepříznivá, nepřátelská a také ji mohou poškodit. Práce učitelů a její posuzování přísluší pouze odborníkům v oblasti pedagogiky, ale často ji v médiích hodnotí nekompetentní laická veřejnost. Těžko si lze představit podobné postoje médií k jiným profesním skupinám (Urbánek, 2005).

Neobjektivní mediální produkty vyjadřují názory občanů, ale také určitým způsobem ovlivňují názory veřejného mínění na práci učitelů a o školství celkově. (Urbánek, 2005).

Média dokáží velmi mistrně zvláště svými novinovými titulky dodávat faktům velmi atraktivní, až senzační náboj (Urbánek, 2005).

Tyto články se často neopírají o konkrétní data nebo výsledky výzkumů a pokud ano, uvedené údaje jsou chybně a nevhodně interpretovány (Urbánek, 2005).

V médiích převažují o školství a učitelích převážně negativní zprávy. (Kuncová, Šedřová, 2002, in Urbánek, 2005).

Podle Siříšťa (2001, in Urbánek) jsou kladná hodnocení prezentována jako mimořádná a nejsou aktuální.

Mezi média, která určitým způsobem prezentují učitelskou profesi můžeme zařadit televizi, která prezentuje učitele prostřednictvím filmů, debatních pořadů, zpráv či různých dokumentů, dále to pak mohou být knihy, rozhlas, tisk a internet. Škola a učitelé jsou v mediální sféře prezentováni převážně záporně, jak uvádí například Urbánek (2005, str. 142) ukázkou z článku z Lidových novin z roku 2002: *„Česká výchova a školství chce odnaučit děti hrát si. A jako jedna z mála věcí se to našim školám daří. Asi není náhodou, že české novodobé pohádkové postavičky mají zcela jinou povahu než Pipi Dlouhá punčocha. Mach a Šebestová jsou normální*

šprti, takoví mladí dospěláci. Nakonec všichni jsme naučeni chovat se celý život jako podlézaví, snaživí šprti ...”

II Empirická část

1 Výzkumný problém

Tématem této práce je *Pohled učitelů na vlastní profesi*. Zabývá se problematikou toho, jak učitelskou profesi vnímají samotní učitelé. Toto povolání je často hodnoceno společností (rodiči, dětmi, médii, ...), ale již méně je známý názor samotných učitelů, kteří této profesi rozumí nejlépe, na to, jak své povolání hodnotí. Zaměřila jsem se na problematiku toho, jak učitelé druhého stupně základních škol vnímají svou pracovní náplň, prestiž, platové ohodnocení, společenské postavení, zda považují toto povolání za poslání, jak ho srovnávají s jinými profesemi, co si myslí o zvládnutí učitelských kompetencí, jaké sociální role ve své každodenní praxi ztvárňují, s jakými problémy se setkávají a jakým způsobem podle nich tuto profesi hodnotí společnost.

2 Cíl výzkumného šetření

Na začátku každého výzkumu je důležité stanovit si výzkumné cíle (Švaříček, Šed'ová, 2007). Já jsem si za cíl zvolila zjistit, jakým způsobem samotní učitelé hodnotí vlastní profesi, co si o ní myslí, a jak se ke své profesi staví. Chci zjistit názor učitelů na pracovní náplň jejich profese, na to, zda své povolání berou jako poslání nebo standardní zaměstnání, zda je podle nich učitelství atraktivním povoláním, co si myslí o zvládnutí učitelských kompetencí, jaké sociální role ve škole ztvárňují a s jakými problémy se setkávají. Dále mě bude zajímat, co si myslí o prestiži svého povolání, platových podmínkách, jak podle nich hodnotí učitelskou profesi veřejnost, média a další společenské skupiny.

3 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky jsou jádrem každého výzkumu a plní dvě základní funkce. Pomáhají výzkumu poskytnout výsledky v souladu se stanovenými cíli a ukazují cestu, jakým způsobem máme výzkum vést (Švaříček, Šed'ová, 2007).

Jelikož cílem mé empirické části je zjistit, jaký je pohled učitelů na jejich profesi, volila jsem poměrně široké otázky a snažila se zjistit názor na veškerou problematiku, objevující se v teoretické části. Týká se zejména pracovní náplně, kompetencí, sociálních rolí, prestiže, platových podmínek, společenského významu, srovnání s jinými profesními skupinami, otázky poslání a problematiky hodnocení učitelské profese zbytkem společnosti.

Základní otázkou této diplomové práce je: *Jakým způsobem učitelé základních škol hodnotí vlastní profesi?* Tuto otázku jsem dále rozdělila na deset specifických otázek:

- Co si učitelé základních škol myslí o pracovní náplni své profese?
- Jakým způsobem učitelé základních škol srovnávají vlastní profesi s profesí právnickou nebo lékařskou?
- Pohlížejí učitelé základních škol na svou profesi jako na poslání nebo jako na běžné zaměstnání?
- Myslí si učitelé základních škol, že lze na kvalitní úrovni ovládat všechny profesní kompetence?
- Jaké sociální role ve své profesi učitelé základních škol ztvárňují?
- S jakými problémy se učitelé základních škol ve své profesi setkávají?
- Co učitelé základních škol soudí o prestiži učitelské profese?
- Jaký je názor učitelů základních škol na platové podmínky této profese?
- Jakým způsobem podle učitelů základních škol hodnotí společnost tuto profesi?
- Jaký je podle učitelů základních škol společenský význam jejich profese?

4 Metoda výzkumného šetření

Při výběru metod výzkumného šetření jsem se zaměřila hlavně na výběr metody sběru dat a na výzkumný vzorek.

4. 1 Metoda sběru dat

V empirické části této diplomové práce byl použit kvalitativní výzkum. Byl zvolen z toho důvodu, že se z jeho analýzy dá složit celkový obraz o zkoumaném prostředí a přitom se snaží vysvětlovat jevy očima zkoumaných osob a ne podle vlastních názorů. Umožňuje také zkoumat rozdíly mezi zkoumanými osobami a zjistit tak, jestli existují nějaké rozdíly v tom, jak se dívají na danou problematiku (Gavora, 2010).

U kvalitativního výzkumu je cílem porozumět zkoumaným osobám, jejich subjektivnímu světu, který existuje v jejich mysli, a událostem v jejich životě, proto je nejlepším nástrojem zkoumání vlastní úsudek a výzkumníkovy zkušenosti (Gavora, 2010).

Jako metodu sběru dat jsem zvolila hloubkový rozhovor, konkrétně polostrukturované interview.

Rozhovor je nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu, kterým zkoumáme členy určitého prostředí nebo sociální skupiny. Snažíme se porozumět pohledu jiných lidí a zachytit výpovědi v přirozerné podobě, což je jedním ze základních principů hloubkového rozhovoru (Švaříček, Šedřová, 2007).

Jeho cílem je *„zjistit, jak osoby interpretují svět kolem sebe a jaké významy připisují důležitým událostem ve svém životě. Proto je u interview tím, kdo hovoří, zkoumaná osoba. Naopak výzkumník poslouchá více, než hovoří, a projevuje o zkoumanou osobu živý zájem.“* (Gavora, 2010, str. 201)

Rozhovory byly uskutečněny s učiteli druhého stupně základních škol v různých prostředích (doma, ve školní třídě, v kabinetu, restauraci, ...). Na začátku jsem se snažila uvolnit atmosféru a nastínit výzkumný problém. Měla jsem předem připravené otázky a odpovědi jsem si ručně zapisovala, což se ukázalo jako velmi nepraktické. Setkala jsem se s neochotou nahrávat si rozhovory, a tak jsem zvolila toto řešení. Rozhovory trvaly různou dobu od dvaceti minut do jedné hodiny.

4. 2 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek jsem zvolila záměrně.

To je důležité proto, aby vybrané osoby měly potřebné vědomosti a zkušenosti z daného prostředí. Tento výběr musí být reprezentativní, aby osoby dobře reprezentovaly toto prostředí (Gavora, 2010).

Rozhovory jsem vedla s učiteli druhého stupně základních škol a snažila jsem se vybrat učitele s různou délkou praxe, různým pohlavím (zde se potvrdil fakt, že ve školství značně převažuje počet žen, a k rozhovoru mi vyšel vstříc pouze jeden muž), aprobační a velikostí školy. Volila jsem převážně učitele, které znám, ale setkala jsem se i s několika učiteli, které jsem příliš neznala.

Tabulka 3 Výzkumný vzorek

Učitel	Délka praxe	Vyučované předměty	Charakteristika školy
<i>Alžběta</i>	11 let	anglický jazyk, dějepis	městská škola, cca 300 žáků
<i>Eliška</i>	18 let	anglický jazyk, český jazyk	vesnická škola, cca 80 žáků
<i>Hana</i>	6 let	český jazyk, občanská výchova	městská škola, cca 300 žáků
<i>Lucie</i>	1 rok	německý jazyk, matematika	městská škola, cca 300 žáků
<i>Lenka</i>	4 roky	tělesná výchova, výtvarná výchova	vesnická škola, cca 70 žáků
<i>Marie</i>	10 let	anglický jazyk, chemie	městská škola, cca 300 žáků
<i>Michaela</i>	5 let	občanská výchova, dějepis	městská škola, cca 250 žáků
<i>Jaromíra</i>	38 let	český jazyk, dějepis	maloměstská škola, cca 220 žáků
<i>Jan</i>	40 let	zeměpis, výtvarná výchova	maloměstská škola, cca 220 žáků

5. Vyhodnocení výzkumu

Samotné vyhodnocení výzkumu jsem rozdělila podle výzkumných otázek, ke kterým jsem přidala jednotlivé odpovědi v rámcovém přepisu.

5. 1 Pracovní náplň učitelské profese

Při hodnocení pracovní náplně učitelské profese se učitelé shodli na tom, že je rozmanitá, různorodá a pestrá. Zmiňují, že na hlavní úlohu této profese, vyučovat a vychovávat, není příliš času. Učitelé spíše vychovávají a na samotné vyučování zbývá nejméně času. Jako pracovní náplň učitelé zmiňují dozory na chodbách, starost o kabinety, opravování žákovských prací, tvorbu ŠVP a tematických plánů a volnočasové aktivity. Jejich názor je takový, že je ve školství příliš administrativy, na kterou je kladen velký, někdy až přehnaný důraz. Tato práce je podle nich náročná, vyčerpávající, málo oceněná veřejností, ale s dobrým vedením a spoluprací ze strany kolegů a společnosti může být naplněna podstata školy.

Alžběta:

„Můj pohled na pracovní náplň učitele se změnil hned v prvním týdnu po nástupu do zaměstnání, na to nikdy nezapomenu. Z vysoké školy jsem totiž byla připravená na to, jak vést hodinu, jak dělat přípravy, jak se vypořádávat s kázní apod., nicméně byla opomíjena ta ‚byrokratická‘ složka práce učitele. Najednou jsem musela vypracovat ŠVP pro své předměty, zapisovat do třídnic a žákovských knih, na což jsem nebyla připravena. Plus mi připadlo na bedra milión dalších úkonů, které třeba učitelé na ostatních školách berou jako samozřejmost či něco, čím se nemusí zabývat. Takže učím minimálně, každičkou minutu musím být ve střehu kvůli kázní žáků, a hraji si na úředníka. Tudíž má představa toho, že mou náplní bude akorát učit, se rychle rozplynula. Mou pracovní náplní je hlavně úředničina, vychovávání dětí a nejmenší složkou v mé pracovní náplni je samotné vyučování.“

Eliška:

„Myslím, že tohle je jedno z nejčastěji propíraných témat v souvislosti s učitelstvím. Někdy mám totiž takový pocit, že si někteří lidé myslí, že naší pracovní náplní je v podstatě skoro nicnedělání. Což samozřejmě není pravda, protože naší prací rozhodně není jen nějak ‚odvyprávět‘ danou látku, ale samozřejmě i dozory o přestávkách, obědech a na výletech, starost o pomůcky a kabinety s nimi, přípravy na hodiny, opravování sešitů a písemných prací nebo zpracovávání RVP, ŠVP

a další. Samozřejmě chápu, že je třeba dodržovat jistá domluvená pravidla, také si ale myslím, že těch shora diktovaných povinností je někdy až zbytečně moc a zabírají čas na úkor jiných, někdy možná i důležitějších činností, např. dělání poctivých příprav nebo zpracovávání individuálních plánů. Abych ale nepranýřovala jen všechny ostatní a nebránila učitele, musím také říct, že ne všichni kantoři přistupují k náplni své práce úplně zodpovědně, např. nedělají přípravy nebo nechtějí ustupovat žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, což podle mě k náplni naší práce patří a mělo by se tomu věnovat možná více času než úpravám a přepisům RVP a ŠVP.”

Hana:

„Pracovní náplň učitele je velmi rozsáhlá a bohatá. Zahrnuje nejen samotnou výuku, ale i přípravu samotných hodin a písemných prací. Nedílnou součástí je také administrativní práce, která je někdy nepříjemná, ale nutná. Nejzajímavější náplní je bezesporu samotná výuka, která přináší učiteli zpětnou vazbu, zda jeho snaha o přednesení učiva byla pro jeho ‚publikum‘ zajímavá a poutavá, to je na učitelské náplni zajímavé, ale zároveň i stresující, člověk nikdy neví, jak hodina dopadne a čím ho žáci překvapí.“

Lucie:

„Myslím si, že pracovní náplň učitelů je naprosto logická a k tomuto povolání přirozená. Tím mám hlavně na mysli nejen žáky učit, ale i vychovávat. Každý den učitel žákům předává nové informace způsobem, který mu přijde nejvhodnější, ale dále se žákem přijde do kontaktu i mimo vyučování, např. o přestávkách, kdy působí jako dospělý, který poukazuje na nesprávné chování. Bohužel si v tomto druhém případě myslím, že tato složka náplně učitele není dostatečně ceněná.“

Lenka:

„Dle mého názoru, je pracovní náplň učitele na základní škole nesrovnatelná s učiteli či odborníky na jiných školách. V současné době přibývá škol, které se potýkají s nedostatkem dětí, nebo tyto školy navštěvují děti s určitými druhy postižení. Můj osobní názor je takový, že učitelé malotřídek, nebo učitelé v jiných

školách např. speciálních jsou daleko více vytíženi, než učitelé základních škol, jelikož v malotřídkách či speciálkách je převážně jeden učitel třídním a zároveň vyučuje veškeré předměty. Dále ve svém volném čase se musí věnovat volnočasovým aktivitám dětí, které představují různé kroužky a jiné aktivity. V tomto vidím velký rozdíl mezi učiteli základních škol a učiteli malotřídek.”

Marie:

„Pracovní náplň učitelů se může na první pohled zdát jednoduchá a monotónní, ale ve skutečnosti je to opravdu barevná a různorodá profese. Nechodíme ‚jen‘ učit děti nějaký předmět, ale staráme se o ně, vychováváme je, působíme na ně z hlediska mravních hodnot, jsme pro ně rodiči, přáteli, soky a podobně. Kromě toho, co jsem již zmínila, zahrnuje práce učitele administrativní činnost, dozory na chodbách (které já osobně nemám ráda), porady, starost o kabinety, třídy, třídnice, hodnocení a známkování dětí a v neposlední řadě přípravy na hodiny, které zaberou hodně času, ale s praxí nad přípravami učitel tráví času méně. Takže pracovní náplň máme skutečně pestrou.“

Michaela:

„Rozhodně není jen o tom, že člověk přijde, ‚odvykládá‘ učivo, děti se ho naučí a jde domů. Pracovní náplň učitele je velmi pestrá. Jde především o celkovou výchovu dětí, o jejich usměrňování, učení kázni, určitému řádu, pravidlům ve společnosti a především celkově o rozvoj osobnosti dětí. Toto všechno je z mého pohledu a zkušenosti velmi náročné a vyčerpávající, protože je to jedno z povolání, kde i když nechcete, vždycky si berete práci domů – ať už fyzicky nebo psychicky.“

Jaromíra:

„Pracovní náplň učitele je nesmírně bohatá, rozmanitá a neustále se opakující. Předpokladem k tomu, aby ji jednotlivec mohl dobře plnit, je důležité dobré vedení školy, dobrý pedagogický kolektiv, který táhne za jeden provaz, spolupráce s provozovatelem, s rodiči i s veřejností. Co do pracovní náplně patří, jsem jen

naznačila, je toho daleko víc. A hlavně – jednoduše řečeno – v současné době na hlavní náplň (učit a vychováva) není dost času, protože důležitější je mít vše písemně doložené a dobře vyplněné než vlastní práce s dětmi. Takže se může stát, že pro nadřízené bude lepší učitel ten, kdo má všechny papíry v pořádku než ten, kdo lépe a zodpovědněji přistupuje jak k výuce, tak k výchovným úkolům učitele.”

Jan:

„Domnívám se, že v současné době je denní vytíženost učitelů obecně maximální až nezdravě (a bude dle mého soudu ještě hůř), neboť na učitele dopadají další výchovné povinnosti, které by mohli v budoucnu vykonávat třeba jiní pověřeni zaměstnanci školy. Při dnešním návalu informací a nutné základní přípravě učitelů na hodinu (pomůcky obecně) musí učitel ještě stíhat všelijaké dozory na chodbách, v jídelnách apod. místo toho, aby se v klidu připravil. Samozřejmě se spousta příprav a přemýšlení o pedagogických a výchovných cílech a záměrech v konkrétních hodinách odehrává a koná již předem, pokud je to poctivý a zodpovědný kantor, ale přesto tyto záležitosti jsou na překážku klidné pedagogické práci. Mnohdy jsou formální a zbytečně snižují autoritu i potřebný elán učitele, zvláště na druhém stupni. Jinak je obecně platné, že učitelská profese je obrovská a vyčerpávající dřina. Kantoři ve většině se snaží dát svému povolání maximum, ale neodpovídá tomu jejich potřebná společenská prestiž mezi rodiči.”

5. 2 Srovnání s dalšími profesemi

V této části jsem se zabývala srovnáním učitelské profese s lékařskou a právníckou profesí. Vybrala jsem tyto dvě profese z důvodu často zmiňované problematiky profesionalizace a prestiže právě ve srovnání těchto tří profesí. Došla jsem k závěru, že ve většině případů se učitelé shodují na tom, že je učitelství s právníckou nebo lékařskou profesí srovnatelné. Často uvádějí, že učitelé jsou v přímém kontaktu s dětmi, na které působí, formují je, určují jejich osobnost a dávají jim směr, celkově za ně nesou nesmírnou zodpovědnost. Líbil se mi názor, že učitel ZŠ v podstatě učí a ovlivňuje budoucí lékaře a právníky, kteří jsou ve školních lavicích. V tomto

ohledu jsou učitelé s těmito profesemi srovnatelné, ale z finančního hlediska tomu tak není a právě tento fakt má neblahý dopad na prestiž tohoto povolání.

Někteří učitelé uváděli, že tyto profese srovnatelné nejsou, jelikož doktoři nebo právníci mají větší zodpovědnost.

Každopádně jsem dospěla k závěru, že podstata problému srovnání učitelství s dalšími profesemi je založena na otázce zodpovědnosti.

Alžběta:

„Myslím, že učitele s právníky a lékaři srovnávat nemůžeme. Předpokládám, že vysokoškolští pedagogové takového statusu, jakého dosáhli lékaři a právníci, dosáhli, ale učitelé ze základní školy jsou stále bráni jako krotitelé dravé zvěře, uřvané hysterky atd. Bohužel v dobách minulých (ale potažmo i dnes) mohl učitel učit i to, co neměl vystudováno, čímž dal za vznik všem těm nehezkým stereotypům, protože když má člověk učit něco, co ho nebaví, je jasné, že se to promítne i do žáků. Navíc se nebere ohled na to, jestli ten který člověk opravdu umí učit. Diplom se dává teoretikům, ne praktikům.“

Eliška:

„Nemyslím si, že srovnávat povolání mezi sebou přináší něco dobrého. Z vlastní zkušenosti vím, že přináší spíše nepříjemnosti a spory, které povolání je náročnější, výhodnější, prestižnější nebo celkově společnosti prospěšnější. A protože sama osobně nemám podobné dohady příliš ráda, říkám jen, že každé povolání je svým vlastním způsobem prospěšné, každé má své výhody a také nevýhody. Odpověděla bych proto tak, že možná není s právem nebo medicínou srovnatelné platově, rozhodně ale je srovnatelné svou prospěšností.“

Hana:

„Určitě, vždyť učitel má v řadách svých žáků i budoucí lékaře a právníky. A podle mého názoru je to právě učitel, kdo formuje všechny budoucí generace. Je náročné zaujmout všechny žáky, protože spektrum dětí je ohromné, od těch velmi chytrých až po ty méně chytré a všechny musí zaujmout. Stejně jako lékař musí podle konkrétních

příznaků rozpoznat nemoc, tak i učitel musí své jednotlivé žáky diagnostikovat, aby jim porozuměl, poznal jejich potřeby a zájmy a mohl svou výuku podle těchto faktorů ztvárnit.”

Lucie:

„Co si v dnešní době málokdo uvědomuje je, že učitel svým způsobem v některých případech ‚zastupuje‘ rodičovskou úlohu výchovy žáka. Podílí se tudíž na výchově budoucích dospělých, kteří dál předávají společenské hodnoty svým dětem. Řekla bych tudíž, že jakákoliv práce, kde člověk přichází do úzkého kontaktu s lidmi a ovlivňuje je, je pro společnost velmi důležitá. Velkým paradoxem ale je, že sama společnost učitelské povolání v posledních letech degraduje.”

Lenka:

„Myslím si, že učitelství základní školy se nedá srovnat s pracovním nasazením lékaře, jelikož lékařská profese je daleko náročnější, jsou zde kladeny daleko vyšší nároky na výkon a psychickou odolnost. Co se týče právnícké činnosti, tak si myslím, že zde záleží, jakému právu se člověk věnuje, a poté se to teprve může srovnávat s náročností určitých profesí.”

Marie:

„Srovnatelnou asi ne. Učitelé, lékaři a právníci jsou tři rozdílná povolání. Pokud myslíte prestižně, tak bohužel v současné době mají lékaři a právníci postavení vyšší. Ale z vlastní zkušenosti vím, že vždy záleží na konkrétním člověku, konkrétní škole (nemocnici, klinice), která určuje pohled a názor veřejnosti na toto povolání. Učitelství je výjimečná a specifická profese.”

Michaela:

„Podle mě je učitelská profese srovnatelná s těmito dvěma, určitě ano. Ať už z hlediska zodpovědnosti za žáky během vyučování i o přestávkách, tak pro množství informací, které dětem jako učitelé předáváme (nejde jen o informace určené RVP a ŠVP pro konkrétní předmět, ale celkově informace ze světa kolem nás a rady do života).”

Jaromíra:

„Práce učitele je nesmírně zodpovědná, jednak tím, co žákům vštěpuje, co je učí a jak je to učí, připravuje je na vzdělávání na dalších typech škol, připravuje je na různé životní situace, jak se v nich rozhodovat, jaký zaujmout postoj. Dává dětem i morální vzor, základy morálky. Co se týká zodpovědnosti za své rozhodování při působení na děti, je učitelská profese srovnatelná s těmito jmenovanými.“

Jan:

„Naprosto souhlasím, že je toto povolání srovnatelné s právním či lékařským. Učitel musí být neustále profesní, mravní a etickou autoritou pro své žáky a rodičovskou veřejnost, přesto v dnešní době má profese lékařů a právníků mezi společnostmi asi výrazně větší kredit. Stále přemýšlím proč? Nevím, možná se mýlím, ale mám dojem, že veřejnost bere tyto profese v životě jako poslední instance jejich zájmů, životních příběhů a osudů. Učitelství ve škole formuluje osobnosti do života, dává základní směr do života, vybavuje jedince do budoucí profese, třeba výborného lékaře nebo šikovného právníka. V tom bych dokonce viděl nenahraditelnou přednost. Samozřejmě nesrovnatelná jsou stále finanční ohodnocení těchto profesí, ať dříve či dnes.“

5. 3 Učitelství jako poslání

V odpovědi na tuto otázku se všichni tázaní shodli. Jednoznačně je pro ně učitelství posláním, které je spojené s výchovou budoucích generací a zodpovědností za ně. Většina tázaných učitelů má svou práci ráda, je pro ně závazkem a naplňuje je.

Alžběta:

„Myslím, že člověk tuto profesi musí mít rád, jinak by ji neměl vykonávat. Vzhledem k malému finančnímu ohodnocení a vysoké psychické zátěži to opravdu jinak nejde.“

Eliška:

„Podle mého názoru to chce svůj čas, než se učitel zapracuje, získá profesní zkušenosti a s nimi i nadhled. Mě má práce baví a naplňuje, rozhodně do ní chodím ráda a s elánem. Co se týče otázky, zda chápu svou práci jako pouhé zaměstnání nebo jako poslání, pro mě je poslání. Ještě mám svoje představy a ideály, co všechno a jak bych chtěla změnit, aby chodili do školy rádi i moji žáci, abych je něčemu naučila a připravila je do jejich budoucnosti. Není to vždycky lehké, ne vždy všechno funguje, jak bych si představovala, často jde spíše o metodu pokus-omyl, abych našla nějaké fungující řešení, jak jsem ale už řekla, ještě mám elán a chuť to zkoušet, a to s délkou mé praxe moc učitelů již nemá.”

Hana:

„Povolání učitel nemůže brát pouze jako zaměstnání, od kterého si chodí vydělávat ‚na chleba‘, ale je to určité poslání. Člověk může ovlivnit další generace mladých lidí, a to nejenom k nadchnutí pro své předměty, ale i svými názory, které třeba i jen mimoděk žákům řekne. Při hodinách se často narazí na řadu problémů, se kterými se učitel musí vypořádat a které musí řešit, a i tím jak se v takovýchto situacích zachová, ovlivňuje názory a možná i myšlení svých žáků.

Práce s dětmi mě naplňuje a baví, i když někdy si člověk říká, jestli mu to stojí za to. Každý den ve školství přinese něco nového a zajímavého. Dozvídám se nejen něco nového o dětech, ale i o sobě. Mohu říct, že práce mě velmi naplňuje a baví.”

Lucie:

„Samozřejmě, že povolání učitele beru jako něco zavazujícího, přeci ovlivňuji svým chováním, názory a postoje budoucí generace. Svě povolání mám ráda, ale určitě má i svoje záporné stránky, které dokážou zpochybnit to, jak dobrou učitelkou si připadám, např. chování žáků, jejich nekázeň a vulgarita. Tyto věci si žáci mnohdy přinášejí z domova a učitel s nimi nic nezmuže. V tomto případě si pak připadám bezmocná.”

Lenka:

„Své povolání beru z větší části jako poslání. Nepracuji v klasické základní škole, ale učím v malotřídce. Svou profesi mám nesmírně ráda, jelikož děti u nás ve škole jsou vděčné, tolerantní ke svému okolí, dobrosrdečné a nemusím řešit příliš kázeňských problémů. Jsem zde spokojená.

Marie:

„Určitě své povolání beru jako poslání. Vždy jsem chtěla v životě dělat něco, co má smysl a nechtěla jsem dělat nějakou práci jen kvůli penězům, což je dnes zcela běžné. Učitelství by mělo být pro každého posláním, ač se to nezdá, působíme na děti a ovlivňujeme je a to nemůže dělat někdo, kdo nebere své povolání jako poslání. V podstatě jsme pro děti maminkami, tatínky, babičkami, dědečky, kamarády a mnohými dalšími.”

Michaela:

„Svoji profesi mám ráda a beru ji stoprocentně jako poslání. Kdybych ji brala jako povolání, už bych měla podepsanou výpověď.”

Jaromíra:

„Je to poslání a mám svoji práci ráda. Pokud toto povolání dělá člověk špatně, dopouští se neodpustitelných chyb na dětech.,,

Jan:

„Svou profesi mám velice rád. Dříve nám bylo zdůrazňováno, že kantorina je nádherné poslání. To si učitel hmatatelně uvědomí teprve v pozdějším profesním věku při různých setkáních po letech. Jinak je to profese na plný úvazek po celý život, v mnohém se stává zaměstnáním dosti vyčerpávajícím. Největší odměnou jsou pro učitele upřímné výpovědi a vzpomínky jeho žáků na léta prožitá ve školních lavicích, výrazné uplatnění jedinců ve společnosti a pozitivní a upřímný vztah se svými žáky i v době po ukončení kantorského povolání.”

5. 4 Profesní kompetence

Při analýze odpovědí učitelů na to, zda se dají všechny kompetence na ZŠ zvládat, jsem se setkala především s názorem, že každý člověk je jiný a má vlohy pro jiné kompetence. Někdo je lepším psychologem, jiný didaktikem. Celkově se učitelé k této problematice vyjadřovali tak, že je nesmírně obtížné všechny kompetence aspoň na slušné úrovni ovládat. Záleží podle nich především na délce praxe, na připravenosti z vysoké školy a na osobnostních vlastnostech jedince. Pokud učitel nezvládá všechny kompetence na nějaké obstojné úrovni, měl by o to aspoň celou dobu své praxe usilovat. Byl zmíněn i názor, že by se mělo na pedagogických fakultách více věnovat praxi. Z didaktického a aprobačního hlediska jsou podle tázaných studenti připravováni dobře, ale praxe velmi pokulhává.

Alžběta:

„Toto je podle mého názoru hodně individuální. Je spousta lidí, kteří zvládají vše, ale pak se najdou jedinci, kteří jsou rádi, když zvládnou jednu či dvě. Každopádně zrovna u tohoto si myslím, že s počtem odučených let se ty schopnosti zvyšují, takže pokud člověk např. není po škole tak dobrý diagnostik poruch u žáků, tak se během let naučí podchytávat problémové žáky právě tím, že je každý den uvidí a nějak si v hlavě dá dohromady symptomy.“

Eliška:

„Nemyslím si, že může každý učitel ovládat stejně kvalitně všechny profesní kompetence, které se od něj očekávají, to rozhodně není možné. Každý je přece jiný, a bude proto vynikat v jiných oblastech. Tím ale rozhodně nechci říct, že bychom se jako učitelé měli se svou úrovní kompetencí spokojit. Právě naopak by se každý učitel měl neustále snažit zlepšovat, aby mohl nabídnout svým žákům to nejlepší. Musíme si totiž přiznat, že naší profesi nemůžeme dobře vykonávat, pokud se nebudeme dobře orientovat v našich aprobačních předmětech, nebudeme dobří didaktici, nebudeme si umět vybudovat potřebnou autoritu, vést hodinu nebo řešit problémy třídního kolektivu.“

Hana:

„Kompetencí je strašně moc a je velmi obtížné je všechny zvládat. Co má učitel v hodině všechno hlídat: učit, vychovávat, stíhat sledovat náladu žáků, jejich psychický stav, případné problémy, odhalovat šikanu. To všechno snad ani není v silách jednoho člověka. Ale člověk by se měl o to alespoň pokusit. Je jasné, že záleží i na délce praxe. Na začátku kariéry je obtížné soustředit se i na obsah svého předmětu a zklidňovat chování žáků a kompetence diagnostická jde určitě trochu stranou. Ale jak už jsem zmínila je nutné se o plnění kompetencí alespoň pokusit.“

Lucie:

„Netroufnu si říci, zda je možné zvládat všechny kompetence na jedničku, jelikož pokaždé je co zlepšovat, ale myslím si, že tyto kompetence se vybrušují časem, zkušenostmi a praxí. Nikdo není dokonalý, proto je můj názor takový, že pokud v jedné kompetenci je učitel ‚slabší‘, neznamená to, že musí být automaticky špatným pedagogem. Pedagog se stále učí a je pro něj někdy náročné odhadnout situaci a jednat individuálně, protože ne všechny stejné situace, se kterými se učitel setká, může řešit stejným způsobem.“

Lenka:

„Dle mého názoru je možné všechny tyto kompetence ovládat. S výše uvedenými kompetencemi se setkávám v ZŠ každodenně. V našem zařízení bychom bez těchto kompetencí vůbec nemohli existovat. Zároveň si myslím, že učitelé základních škol se často omezí pouze na kompetenci předmětovou, didaktickou a částečně komunikativní, další kompetence opomíjejí a raději apelují na odborníky.“

Marie:

„Určitě by to tak být mělo, ale skutečnost je bohužel kvůli pracovní náplni zcela jiná. Mnohdy kvůli kázeňským problémům, tematickým plánům a dalším faktorům nestíhá nebo zapomíná učitel, že je zde i kvůli dalším kompetencím. Dobrý učitel by měl být schopen všechny kompetence zvládat, a pokud ne, musí o to celý život usilovat.“

Michaela:

„Myslím, že kvalitní zvládnutí všech těchto kompetencí by bylo reálné pouze v případě, že by proběhla změna předmětů v průběhu vysokoškolského studia. Tím mám na mysli odstranit předměty, které podle mého názoru nejsou zase až tak důležité a naopak sem zařadit více praxe a předměty, kdy by se studenti mohli lépe připravit na realitu.“

Jaromíra:

„Člověk není stroj, na slušné úrovni se dají tyto kompetence zvládat, ale záleží na zkušenostech. Ne všechny kompetence se dají zvládat stejně kvalitně. Někdo má sklon být lepší manažer, jiný zase lepší psycholog a diagnostik. Předmětovou a didaktickou by měli ovládat dobře všichni co nejlépe.“

Jan:

„Ano, dá se to, to si rozhodně myslím. Učitel v každodenní praxi neustále musí uplatňovat všechny tyto kompetence, protože je to nutnost. Musí profesionálně ovládat svůj obor (to ho trochu naučí fakulta), musí vědět jak svoje předměty nenásilně vkládat do hlaviček svých žáků. Musí být denně psycholog, neboť to vyžaduje jeho profese a denní praxe s dětmi (dnes je to zásadně složitější než dříve). Komunikativnost je zásadní předpoklad úspěšného pedagoga a dnes i stále větší dovednosti manažerské usnadňují schopnost příjemné a otevřené spolupráce s kolektivem dětí, s rodiči a dalšími institucemi.“

5. 5 Učitel v sociálních rolích

U této problematiky jsem narazila na problém s chápáním sociálních rolí, ale nakonec jsem se dozvěděla, že jsou učitelé k sociálním rolím ve škole otevření a považují je za součást své profese. Také je důležité rozlišovat, ke komu se se svou rolí stavíte, zda ke kolegům, řediteli, dětem nebo k rodičům. Na to, jaké sociální role ve škole ztvárňují, učitelé odpověděli takto: dozorce, porota, soudce, nadřízený, rodič, psycholog, diplomat, vychovatelka, kamarád, matka, odborník ve svém

předmětu, rádkyně, morální vzor, ochránce, rival, podřízený, kontrolor vědomostí, dovedností a znalostí. Někteří pedagogové také zmínili, že být kamarádem je nebezpečné a v jednom případě dokonce zaznělo, že by učitel být kamarádem neměl. Jedním z názorů také bylo, že by se v sociálních rolích mělo přistupovat k dětem individuálně a že by měl učitel roli měnit podle situace. Některé odpovědi mě i pobavily a to v případě krotitelky, detektiva a herečky.

Alžběta:

„Ráda bych řekla něco honosného, jakože jsem edukátor, povzbuzovač vědění apod., ale pravda je taková, že nejčastěji jsem dozorce, porota a soudce v jednom.“

Eliška:

„Myslím, že jednou z našich nejdůležitější sociálních rolí je působit ve všech možných případech jako příklad. Být příkladem ovšem neznamená být neomylný, ale právě naopak si umět i chybu přiznat, což bývá u některých kantorů problém, protože se podle mého bojí, že přiznáním chyby ztratí tvář a autoritu. Dále bychom neměli zapomínat, že plníme roli nadřízeného, nikoli kamaráda nebo spolužáka. Nemyslím tím, že bychom se měli nad žáky povyšovat a mít poslední slovo, ovšem měli bychom být schopni si udržet určitý odstup. Rozhodně bychom se neměli pasovat do role kamaráda, nebo dokonce rodiče, což by někteří rodiče rádi, ale nám to opravdu nepřísluší. Těch rolí je ale samozřejmě víc, někdy musíme být detektiv, někdy psycholog, jindy zase diplomat, s těmi se ale myslím nesetkáme denně.“

Hana:

„Sociální rolí je určitě samotná role učitele jako authority, která by měla být spíše přirozená než vynucená, další z rolí je určitě role ženy, kterou se člověk snaží ukázat jak dívkám, tak i chlapcům.“

Lucie:

„Je to pestrá škála sociálních rolí. Nejvíce se snažím být učitelkou a vychovatelkou, ale často jsem i kamarádkou, což se občas nevyplácí, mamkou, rádkyní a také krotitelkou. Byla bych ráda i vzorem v různých sférách lidského života jako je

například chování nebo mravní hodnoty. Ale zda jím jsem, se asi vždy ukáže v pozdějším věku dětí.”

Lenka:

„V naší škole převážně zastávám roli výchovnou a vzdělávací. Raději se přikláním k individuálnímu přístupu ke každému jedinci, snažím se být empatická, vstřícná laskavá tolerantní, shovívavá k rodičům a také se snažím být profesionálem.”

Marie:

„Především se snažím být pedagogem, předávat dětem znalosti z daného předmětu a naučit je co možná nejvíce jde. Zároveň jsem ale i morálním vzorem, ochráncem, občas maminkou, kamarádkou, psychologkou, ale také občas rivalkou. V tom se mi tato profese líbí, že jste pro dítě právě tím, kým být pro to dítě potřebuji. V rolových postojích musíte být hodně otevřená a občas musíte hrát i více rolí najednou. Ano, vlastně jsem i herečkou...možná nejvíc.”

Michaela:

„Učitel, vychovatel, kolega, podřízený, přítel, ale nevím, zda jsou to všechno sociální role.”

Jaromíra:

„Jsem žena důchodového věku, moje role se postupně s přibývajícím věkem mění. Stále jsem v roli pedagoga - tedy vychovávám a vzdělávám, psychologa, snažím se co nejlépe pochopit dětské problémy (doma i ve škole), jsem koordinátorem mezi vyučujícími v mé třídě. V nižších třídách někdy i v roli maminky - ted' už i babičky (děti se svěřují, ptají, radí se). Jako mladá – začínající – jsem bývala u starších žákyň i tzv. módní ikonou, sledovaly, jak se oblékám, líčím, jaké nosím doplňky. To jsou jen některé z rolí, které by měl učitel plnit, je však důležité je všechny vzájemně propojit a žádnou z nich nepřeceňovat na úkor ostatních, ale ani žádnou nezanedbat.”

Jan:

„Především musí být výborný a kreativní ve svém oboru. Žáci musí být přesvědčeni, že pedagog nabízí dětem stále nové impulzy, zajímavosti, znalosti. Musí je přesvědčit o tom, že se učí pro sebe, pro život. Učitel musí být také kontrolor vědomostí, dovedností a znalostí. Dále jsem přesvědčen stále více o tom, že děti potřebují mezi dospělými ve škole nějakého důvěrníka, mnohdy skoro kamaráda, na to ale pozor! V neposlední řadě se snažím být pozitivní, trochu více s nadhledem k některým školním jevům. Tedy trochu nenásilně vychovávat, nic ale neodpouštět.“

5. 6 Problémy učitelské profese

Problémů, které se týkají učitelské profese, je opravdu mnoho a zde se učitelé rozprávěli zřejmě nejvíc. Většina se shodla na jednom problému, což mě nepřekvapilo, a to problém s kázní, v některých případech spojený s neúctou, agresivitou, drzostí, vyrušováním, nezájmem nebo poškozováním majetku. Dále byl často zmiňován problém zbytečné administrativní práce, nevhodná a nedůsledná výchova ze strany rodičů a s ní spojená komunikace s rodiči a dalšími účastníky výchovně-vzdělávacího procesu. Několikrát také zazněl problém nespolupráce v učitelském sboru, špatné vedení, nedostatek financí a s tím vybavenost škol, zazněl také problém náročné práce se sociálně slabými dětmi a s Romy. V jednom případě vidí dotázaná učitelka problém v zákazu výchovných facek, což mě rozesmálo. I já se ve své praxi často setkávám s přesvědčením, že jedna výchovná facka by často vyřešila spoustu kázeňských problémů.

Alžběta:

„Nejhorší je udržování kázně. Občas se stane, že mám ve třídě pár dětí s ADHD, někoho s ADD, tu a tam se objeví ‚Asperger‘ a do toho všeho přijde ‚emo‘ dítě, které se sebepoškozuje. Naše třídy jsou příliš pestré, co se týče diagnóz, bohužel.“

Eliška:

„Učitel se ve své každodenní práci setkává s celou řadou problémů a úskalí. Jedním z nich je míra stresu a tlaku, která je na něj každý den vyvíjena a která dokáže na lidské psychice napáchat neuvěřitelnou spoušť. Právě té bychom se měli vyhnout, protože pak samozřejmě nemůžeme svou profesi vykonávat tak dobře, jak bychom měli, čímž tak maximálně napácháme další škody, hlavně na našich žácích. Zásadním problémem je také nedostatek času na svědomité plnění všech svých povinností, nemluvě o následném nedostatku volného času, který každý z nás potřebuje k odpočinku a regeneraci. Problémem naší práce je také komunikace a vůbec celková kooperace s lidmi, na které je naše profese v podstatě založena. Učitel musí umět komunikovat a vycházet s žáky, rodiči, kolegy nebo vedením školy, což není vůbec nic jednoduchého. Učitelé se také každý den potýkají s problémem, jak vůbec své žáky něco naučit, jak je zaujmout a udržet si jejich pozornost. Úskalí má naše povolání spoustu a záleží na každém z nás, jak si s nimi poradíme.“

Hana:

„Hlavní problém je asi kázeň žáků, kteří se snaží učitele vyprovokovat. Podstatné je nenechat se vytočit a neudělat tak žákům radost. Problémem je také neúcta žáků k učiteli. Řešení konfliktů se žáky také není jednoduché, učitel problém se žáky nějak vyřeší, ale otázkou je, jak se na takové řešení poté tváří rodiče. Samotné řešení je také oříškem, co může člověk vyřešit sám a na co už by si měl přizvat někoho z vedení školy. Co ještě řešit domluvou a co už oznámit rodičům do žákovské knížky.“

Lucie:

„Objevují se hlavně problémy s kázní žáků (vyrušování při hodině, drzost, vulgarita) a u těch starších je to převážně nezáměr o to se něco naučit. V neposlední řadě je to také ne příliš vstřícná komunikace ze strany rodičů.“

Lenka:

„V naší škole se neseťkávám s nějakými výraznými problémy. Občas je to nekázeň a nedostatek financí, ale v zásadě mnoho problémů na naší škole není. Děti u nás jsou nesmírně vděčné, tolerantní a dobrosrdečné. Zní to možná nezvykle, ale je to tak.“

Marie:

„Za prvé je to nekázeň, nedůsledná a mnohdy špatná výchova ze strany rodičů, nedostatečná vybavenost škol (nedostatek pomůcek, nevybavenost tříd, nedostatek peněz na exkurze, divadla, výlety, ...). Dále je to práce navíc, jako jsou dozory o přestávkách, přílišná administrativní činnost, nátlak kvůli plnění tematických plánů. Celkový nedostatek finančních prostředků škol a s tím spojený nízký plat na některých školách. Nepříjemné klima v učitelském sboru dané velkým podílem žen učitelek a také špatné vedení na školách.”

Michaela:

„Nejvíce mě trápí kázeňské problémy. Děti nejsou zvyklé poslouchat, a čím jsou starší, mají méně respektu k učitelskému povolání. Konkrétně bych zde viděla problém v zákazu výchovných facek. Dalším problémem je nedostatek sociálního kontaktu u romských dětí, kterých je u nás na škole cca 30% a u dětí ze sociálně znevýhodněných rodin, kterým se doma nikdo nevěnuje. Toto se projevuje jak na rovině sociálního cítění a chování v kolektivu, tak na prospěchu.”

Jaromíra:

„Problémů je v naší náročné práci hodně. Poukážu na ty nejpalcivější. Vztah rodičů ke škole se mění – rozeznávám tři typy rodičů: bezproblémoví, nevychovaní (ne vždy sociálně slabí) a ti, kteří nemají na děti z různých důvodů čas (postoj rodičů a pedagoga není vždy jednotný). Učitelé jsou přetěžováni mnohdy zbytečnostmi a na to důležité zbývá méně času, než by si zasloužilo (byrokracie na úkor vlastní práce s dětmi) Pokyny od nadřízených orgánů nejsou vždy přínosné – časté změny „konceptů“. Finanční stránka – drahá doprava vs. potřeba exkurzí, divadel, výstav. Také přibývá dětí ze sociálně slabých rodin – problém jejich začlenění.”

Jan:

„Stále více se mezi dětmi projevují různé násilnosti, projevy fyzických napadení a šikany. Mnohdy jsou na sebe děti zlé, sprosté. Viditelně schází výrazná rodinná výchova, smysl pro poctivost a vzájemnou úctu, nejenom mezi dětmi, ale i k dospělým zaměstnancům školy. Stále více se projevuje u dětí poškozování společného majetku

(někdy zcela úmyslné). Děti mají strašně malou slovní zásobu, protože s nimi doma rodiče málo mluví o škole, o jejich problémech atd. Vlivem závislosti na moderní technice děti docela málo čtou. Ubývá obyčejné spolehlivosti, přibývá sociálních rozdílů.

V mé pracovní náplni přibývá stále více zbytečné administrativy a ubývá času na obyčejná setkání a popovídání si zcela otevřeně o běžných provozních a výchovně-vzdělávacích problémech. Vadí mi někdy profesní a kolegiální vztahy na pracovišti, schází mi otevřenější atmosféra, někdy zase více pochopení a jakési přirozené úcty mezi mladšími a staršími spolupracovníky.”

5. 7 Učitelská prestiž

Prestiž učitelské profese byla hodnocena převážně záporně. Většina tázaných učitelů si myslí, že prestiž tohoto povolání klesá, souvisí to podle nich s jakousi neúctou a malým respektem k této profesi. Tvrdí, že tato nízká prestiž je neadekvátní pracovní náplni a vysokoškolskému vzdělání. Bylo zmíněno, že prestiž určuje společnost, převážně rodiče, která tuto profesi hodnotí. Také učitelé tvrdili, že u prestiže záleží na konkrétním jedinci, konkrétní škole a její otevřenosti vůči společnosti. Ve dvou případech zaznělo, že prestiž učitelského povolání je vysoká.

Alžběta:

„Na tuto otázku bych odpověděla stejně jako u té, kde se srovnávala prestiž právníka a lékaře. Ne, na to, že jsme vysokoškoláci, máme prestiž nízkou.”

Eliška:

„Podle mého už dnes učitelské povolání není ani zdaleka tak prestižní a atraktivní jako tomu bývalo dříve, což podle mě platí o učitelství obecně, ne jen o učitelství na ZŠ. Dříve byli učitelé ze strany žáků a rodičů bráni s větší úctou, byli větší autoritou. Netvrdím, že bychom měli zavést model učitele boha, který musí mít vždycky pravdu a musí se bezpodmínečně poslouchat, spíše by se mi líbila atmosféra vzájemného respektu a spolupráce. Mohli bychom se pak více soustředit na výchovu a vzdělání než na zbytečné boje mezi sebou.”

Hana:

„V dnešní době se prestiž učitelského povolání ztrácí, pokud už se úplně neztratila. Učitel je vysokoškolsky vzdělaný člověk, stejně jako lékař nebo právník, ale jejich profese má daleko větší uznání veřejnosti, než učitel. Já sama si myslím, že učitel určitou prestiž má. Vždyť by měl být nositelem dobrého chování a morálních vlastností pro své žáky, ale i v celé společnosti. Vyšší prestiž než učitel na základní škole, ale má třeba vysokoškolský profesor.“

Lucie:

„Jak už jsem zmínila, mám dojem, že posledních několik let se postavení učitelů ve společnosti horší a to jen díky tomu, jak se na toto povolání dívá společnost. V dřívějších dobách byl učitel jeden z nejvzdělanějších lidí ve společnosti a byl podle toho také vážen a uznáván. Připadá mi, že učitelské povolání je nejhůře hodnoceno rodiči problémových žáků, kterých přibývá (znáte to - ten můj Honzík je hodný kluk, jen ta učitelka si na něj zasedla) a díky tomu se žáci k učitelům chovají drze a neváží si toho, co se jim učitel snaží předat. Učitel stráví 5 let na vysoké škole, vzdělává se do hloubky nejen ve svém předmětu, ale také v oblasti výchovy a psychologie. To není rozhodně málo. Dokončením vysoké školy studium učitele nekončí. Následují školení, sebevzdělávání, tvoření projektů, To, co učitel na ZŠ ve svém povolání musí vykonávat, je velmi náročné, přesto se o prestižním povolání hovořit rozhodně nedá a to souvisí hlavně s tím, jak je toto povolání vnímáno společností. Z téhle stránky by bylo rozhodně třeba něco změnit.“

Lenka:

„Myslím si, že prestiž učitelů je na nízké úrovni, jelikož v současné době většina budoucích učitelů pochází ze soukromých škol nebo nemají dokončené vzdělání, a přesto mohou vyučovat. Dále si myslím, že v rámci studia mají velice mizivé praktické zkušenosti, jelikož praxe je opomíjena. Dle mého názoru je systém českého školství na velmi nízké úrovni a od toho se veškeré nedostatky odvíjí.“

Marie:

„Podle mého názoru učitelé ZŠ mají poměrně vysokou prestiž. Není to samozřejmě srovnatelné s dobou například před 100 lety, kdy byl učitel nejinteligentnějším člověkem ve vsi a podle toho si ho také obyvatelé považovali, ale i tak je prestiž poměrně vysoká. Opět se budu opakovat, ale podle mého názoru prestiž určité profese utváří konkrétní lidé, jejich názory, postoje, vyjadřování a vzdělání. Také jednotlivé školy, pod vlivem určitého vedení určují prestiž. Některá škola může mít skvělou prestiž, ale objeví se člověk, který udělá celospolečenský skandál, a prestiž zmizí.“

Michaela:

„Myslím, že prestiž učitelů na ZŠ za posledních 20 let hodně klesla. Nová generace se podle mě nenaučila respektu k učitelům. Kromě toho nelze srovnávat například „soudružku učitelku“, která měla většinou velký vliv i mimo školu a dnešní „paní učitelku“, na kterou doma rodiče nadávají, jak si dovoluje dát jejich dítě domácí úkol.“

Jaromíra:

„Myslím, že nelze jednoznačně odpovědět. Jsem přesvědčena, že část veřejnosti by odpověděla ano a část ne. Jsou rodiče nespokojení - musím říct, že bohužel někdy i oprávněně - a jsou rodiče spokojení se školou, do které jejich dítě dochází a s učiteli, kteří v ní učí. Svědčí o tom i to, že do naší školy několikrát přestoupili žáci z okolních škol (aniž by změnili bydliště). A vím také, že asi ve dvou případech rodiče od nás dali dítě do jiné školy kvůli nějakému předmětu či učiteli.“

Jan:

„Jsme malá škola a náš pedagogický kolektiv má určitě velmi dobrou kvalitu. Vedení školy usiluje o to, aby dobré krédo naší základní školy si dlouhodobě udržovalo kvalitní úroveň. Mám za to, že prestiž učitelů naší školy je dobrá nejenom u žáků, ale i u většiny rodičů. Netvrdím, že se každému rodiči zavděčíme. Důraz na plnění domácí přípravy a náročnost na školní práci třídní učitelé vyžadují denně. Tato cesta se nám v pedagogické práci vždycky vyplatila a později byla našimi absolventy velice

oceňována. Snažíme se s rodiči i se žáky jednat otevřeně a férově, pomáháme s řešením vzdělávacích i výchovných problémů a to nám určitě učitelskou prestiž také mezi žáky i jejich zákonnými zástupci udržuje.”

5. 8 Platové podmínky

U platového hodnocení se učitelé v názorech rozcházel. Někteří s platovými podmínkami nejsou spokojeni a uvádějí, že jsou tyto podmínky neadekvátní vzhledem k psychické náročnosti, časové vytíženosti i vysokoškolskému vzdělání. Další zmiňovali to, že jsou s platem spokojeni, ale představa, že se jim plat v budoucnu zvýší jen nepatrně, se jim nelíbí, právě proto je podle nich toto povolání neatraktivní zvláště pro muže. Také se ukázalo, že velmi záleží na konkrétní škole a jejím vedení, které určuje výši odměn. U jednoho učitele dokonce zaznělo, že jsou platy nadprůměrné. Celkově jsou učitelé se svými platy spokojeni, ale uvádějí, že v učitelství nejde o peníze, ale o zápal pro věc.

Alžběta:

„Myslím, že základní platovou třídu máme slušnou, ale horší je to s postupem. Když si představím, že po x desítkách let se mi plat zvedne jen o pár set korun, tak mě to celkem zamrzí. Ale tím se zase dostáváme k jedné z předchozích otázek - není to o penězích, je to o tom zápalu pro věc.”

Eliška:

„Podle mě platové podmínky naší profese zrovna neodpovídají jak její časové náročnosti, když k odučeným hodinám a dozorům připočteme ještě čas strávený přípravami, opravami sešitů a písemných prací, pracemi na ŠVP a RVP nebo dalšími povinnostmi, je ho opravdu hodně, tak psychické náročnosti nebo míře zodpovědnosti, kterou učitel za své žáky přebírá. Myslím, že plat je také jedním z důvodů, proč učitelství není jako povolání v současnosti příliš atraktivní, a už vůbec ne pro muže, kteří očekávají vyšší finanční ohodnocení.”

Hana:

„Platové podmínky nejsou zase tak špatné. Na začátek po škole se zdá výše platu dostačující, ale na to, že člověk tolik let studuje na vysoké škole, si myslím, že by plat mohl být na trochu jiné, vyšší úrovni. Vždyť je hluboko pod celorepublikovým průměrem a kdejaký člověk, který je pouze vyučený, má plat vyšší. Ale učitel nemůže dělat svou práci pouze pro peníze.“

Lucie:

„Z hlediska toho, jaký nápor na psychiku vykonávání tohoto povolání člověk zažívá, bych očekávala určitě lepší platové ohodnocení, protože, jak už jsem řekla, učitel jen neučí (k tomu patří následná domácí příprava hodin, projektů, ŠVP, ...), ale také vychovává a setkává se každý den s kázeňskými problémy, s dětmi s poruchami chování, s dětmi s dyslexií, dysgrafií atd., což vyžaduje velmi opatrný a citlivý přístup k těmto dětem. Z těchto důvodů bych učitele hodnotila určitě jinými platovými podmínkami. Bohužel ti, kteří učitelé platy vyměřují, je zřejmě určují ‚od stolu‘, aniž by někdy toto povolání zkusili.“

Lenka:

„Jsem přesvědčena, že platové podmínky na základních školách jsou nadprůměrné ve srovnání s jinými školskými zařízeními.“

Marie:

„Platové podmínky učitelů jsou velmi diskutované téma. Nemáme se špatně, ale mohlo by to být lepší. Možná že s vyšším platem by se změnilo postoje některých učitelů a našli by díky této ‚inspiraci‘ více chuti do práce. Vadí mi, že občas nemáme placené suplování a o odměnách se nám může leda zdát. Toto povolání by mělo být dostatečně ohodnoceno už jen kvůli velkému psychickému vypětí.“

Michaela:

„Lidé by si podle mě měli tohle povolání vyzkoušet alespoň jeden celý měsíc na vlastní kůži. Každého bych potom nechala napsat na papír peněžní částku, kterou

by své úsilí ohodnotil. Asi bychom se všichni divili, kdybychom vedle té cifry položili moji výplatní pásku.”

Jaromíra:

„Plat učitele by měl převyšovat průměrný plat. Jsme stále nejhůř placenými vysokoškoláky ve státě. Rozhodně bych byla pro důstojnější ohodnocení pedagogické práce.”

Jan:

„Jsem přesvědčený o tom, že platové podmínky na naší škole jsou v rámci současných platových možností na velice dobré úrovni. Pedagogičtí pracovníci jsou spravedlivě ohodnoceni za trvale dobrou pedagogickou práci, dále je zhodnocena i jejich činnost navíc. Výrazné výsledky v soutěžích se taktéž vždycky pozitivně promítnou do finančního hodnocení. Vedení školy se snaží být v tomto ohledu objektivní, na nic nezapomenout a u každého učitele je toto vědomí i motivací pro individuální činnost.”

5. 9 Hodnocení učitelské profese společností

Podle učitelů, se kterými jsem vedla rozhovory, velmi záleží na tom, jak učitelskou profesi hodnotí společnost. Vyjadřovali se k dětem, rodičům, kolegům, médiím a obyvatelům. Vesměs tvrdili, že názory společnosti jsou různé, setkávají se jak s hodnocením kladným, tak i záporným. Uvádějí, že je společnost hodnotí negativně, vidí je jako zaměstnance, kteří si neustále stěžují na malé platy a neexistující problémy. Nicméně se kantor podle jednoho rozhovoru může setkat i s obdivem a názorem, že nikdo jiný by toto povolání dělat nemohl. Co se týká médií, tak zde je jednoznačný názor ten, že média hodnotí toto povolání velmi negativním způsobem. Učitelé jsou podle nich zobrazováni jako opilci nebo dokonce nějací mimozemšťané. Další shoda byla také v názoru, že většinou tuto profesi hodnotí ti, kteří o ní nic neví, a tak jsou tyto názory neobjektivní.

Alžběta:

„To je strašně široká otázka. Existují rodiče, kteří si od vás nechají poradit, v klidu přijmou výtky ohledně chování jejich dětí. Pak přijdou jiní a dokáží vám, že špatná jste vy. To samé je s dětmi - je spousta dětí, které neberou učitele jako autoritu a naopak ti, kteří se jím nechají vést. O médiích bych raději nehovořila, tam mi přijde, že se objevuje akorát ten klasický učitel ‚naškrobeného‘ typu anebo ochlasta. A co se týče kolegů, těm je to snad i všechno jedno.“

Eliška:

„Mé zkušenosti s touto problematikou jsou velmi rozdílné. Někde se setkáme s úctou a pochopením, jinde spíše s kritikou. Někdo chápe, že naše povolání má své výhody, nevýhody a rizika jako každé jiné, jiný zase učitele chápe jako podivína, který má nenáročné povolání, hodně volna a spoustu neoprávněných stížností na neexistující problémy a malý plat. Setkala jsem se i se situací, kdy rodiče odmítali s dětmi plnit domácí úkoly, kontrolovat jejich připravenost nebo řešit se školou jejich školní problémy, protože od toho je tu přece škola a hlavně učitel. V takových podmínkách se pak pracuje poměrně těžko, stejně jako s žákem, který vás nerespektuje a považuje spolupráci s vámi za přítěž.“

Hana:

„Společenské hodnocení profese učitele je velmi různé. Často se setkávám s názorem, že učitel si odučí svých pár hodin denně, je ve dvě hodiny doma, má prázdniny jako děti a ještě kupu peněz a k tomu si ještě dovoluje si na výši své mzdy stěžovat. Ale ten, kdo takto mluví, nemá většinou ponětí o tom, co učitelská profese obnáší. Nevidí další čas strávený nad přípravami, opravováním písemných prací a domácích úkolů. Rodiče často mají pocit, že dětem učitelé nerozumí a křivdí jim a stojí na straně dětí. Pokud se řeší nějaký problém, tak vidí problém na straně učitele a nepřipustí, že problém by mohl být na straně dítěte. I média často předkládají obraz učitele jako někoho, kdo chce hodně peněz za málo práce.“

Lucie:

„K této otázce jsem se už vyjádřila. Nnejvětší podíl na hodnocení učitelského povolání má veřejnost. O všech kompetencích učitele se na veřejnosti nemluví, proto si lidé nedokáží představit, co všechno učitel musí během jednoho dne zvládat. Spoustu lidí - laiků - nemá vůbec tušení, co všechno učitel vykonává při své práci. Spousta z nich si myslí, že učitel prostě jen ‚učí‘ a to je vše. To je ale celospolečenský omyl. Toto povolání je zkrátka podceňováno, což určitě není dobře. Společnost tohle ale nejspíš pochopí až za několik desítek let.“

Lenka:

„V očích společnosti je profese učitelů základních škol neoblíbená.“

Marie:

„Tak společnost má více subjektů. Děti naši práci hodnotí podle toho, jak jim učitel vyhovuje, když je přísný a chce toho moc, může být neoblíbený, ale u některých dětí může vzbudit uznání. Je to velmi subjektivní. A stejně tak i u zbytku společnosti. Ten, kdo si nedokáže práci učitelů představit, se může řídit zkreslenými názory společnosti. Člověk inteligentní vezme v potaz všechny faktory spojené s učitelstvím a ocení ho. Celkově se setkávám s názorem, že by nikdo tuto práci dělat nechtěl a že mě spíš obdivují. Naopak někdy v televizi se můžeme setkat s představou učitele, který snad ani nikdy neexistoval, je divný, hloupý... Vzpomenu si ale i například na starší filmy jako jsou Vyšší princip, Škola základ života a podobně a zde vidím učitele, kteří jsou pro mě naprostými vzory a učiteli, za které by se Komenský určitě nestyděl.“

Michaela:

„Je to různé, ale řekla bych, že se to začíná pomalu obracet k lepšímu. Doba, kdy mělo pravdu dítě, ne učitel, začíná postupně ale díky Bohu znatelně odeznívat.“

Jaromíra:

„O hodnocení médií jsem se částečně zmínila před chvílí. Jinak v mém okolí – bydlím ve střediskové obci s úplnou ZŠ (cca 220 žáků) – hodnotí většina veřejnosti

učitelskou profesi kladně. Jistěže záleží i na jednotlivých učitelích, k některým jsou připomínky častější. Na setkáních s bývalými žáky, na která jsem často zvána, se rovněž setkávám převážně s pozitivním pohledem na naši profesi.”

Jan:

„Na tuto otázku je poněkud opatrná odpověď. Mám dojem, že není všechno v pořádku. Vytváří se někdy zbytečně v médiích obraz učitele, jako by byl nějaký mimozemšťan a žil v jiném odlišném světě. Pozitivní obraz současného kantora jsem již dlouho v médiích neviděl, ale opačný příklad vídám skoro pravidelně v různých televizních stanicích. Ale kladní hrdinové se dnes moc nenesí. O vztahu našich žáků a rodičů k naší profesi jsem se již zmiňoval. Tady vidím jednoznačně klady.”

5. 10 Společenský význam učitelské profese

Na otázku, jaký mají učitelé společenský význam, mi dotazovaní odpověděli, že jsou významnou, podstatnou, ale málo ceněnou součástí společnosti. Byla zde opět jmenována odpovědnost za vzdělávání a výchovu budoucích generací. S touto zodpovědností podle nich souvisí i názor, že jsou učitelé pokračovateli rodičů. Dále učitelé uváděli, že je pro společnost důležité to, že vedou děti k rozvoji jejich osobnosti, předávají jim vědomosti a vyzdvihují důležitost vzdělání.

Alžběta:

„Podle mého názoru jsou učitelé neodmyslitelnou součástí společnosti. Mají klíče k vědomostem a snaží se je předat dalším generacím. Musí vést, povzbuzovat, ponoukat ostatní, aby měli chuť k poznávání, aby se naučili kriticky myslet apod. Předávání vědomostí a dovedností zaručuje kontinuitu vývoje lidstva, což si bohužel ne každý uvědomuje.”

Eliška:

„Podle mého názoru by mělo být naším největším společenským významem a přínosem vychovávat a vzdělávat mladé lidi, dávat jim ze sebe, svých vědomostí, zkušeností a své osobnosti to nejlepší, zároveň jim ale umožnit samostatný rozvoj,

abychom je co nejlépe připravili do budoucna a dali jim co nejlepší průpravu, aby ona budoucnost mohla být co nejlepší.”

Hana:

„I přes všechna již výše zmíněná negativa je učitel stále profesí, která může ovlivnit všechny děti, se kterými se setkává. Učitel by měl být nositelem morálních hodnot a měl by se snažit být správným vzorem nejen pro své žáky, ale i pro ostatní lidi včetně rodičů. Má možnost předat svými žáky nejen své znalosti, ale i zkušenosti, postoje a názory.”

Lucie:

„Učitel by měl být mnohem více respektován společností, rodiči a žáky, protože předává znalosti budoucím generacím dospělých, kteří budou důležitým jádrem společnosti, budou tvořit, budovat a zastupovat určité sociální role. V dnešní době je společenský význam tohoto povolání určitě na nesprávném stupni ocenění.”

Lenka:

„Společenský význam své profese jako učitele základní školy považuji za velmi dobrý. Ve své práci spíše preferuji osobní přístup ke každému jedinci, a toto se prolíná naší výukou a celkově rodinným životem ve třídě, který je spojen převážně s respektováním lidské důstojnosti a úctou.”

Marie:

„Připravujeme děti pro budoucí život. Učím je, že učit se je celoživotní proces a že učit se je naprosto přirozené. Dáváme jim rady do života, učíme je morálními hodnotám, jak se mají chovat v životě a co mají dělat, aby byly spokojené. Jsme pokračovateli rodičů, trávíme s dětmi velkou část jejich životů a ovlivňujeme je. V podstatě jim pomáháme být lepšími, vzdělanějšími a moudřejšími lidmi. I když je to občas velmi náročné.”

Michaela:

„Učitel je člověk, který pomáhá utvořit osobnost dítěte a má na něm stejný podíl jako rodiče a nejbližší okolí. Kdo z nás by mohl zapomenout na člověka, který nás naučil číst, psát, počítat a nešťourat se v nose?“

Jaromíra:

„Naše profese má zatím stále ohromný význam. Beru to tak, že máme spolu s rodiči velkou zodpovědnost za budoucnost našich dětí, za jejich vzdělání, postoj sama k sobě, ke společnosti i k životu. Říkám zatím - to proto, že jsem nedávno v médiích vyslechla otázku, jestli škola a učitel má v dnešní době počítačů, internetu, elektronických knih atd. vůbec ještě význam. Má.“

Jan:

„Na to je jednoduchá odpověď. Jsme národ Komenského, který pro celý svět tolik zdůrazňoval význam vzdělání, že jistě nikdo nepochybuje o poslání učitele. Horší je to ale v praxi. Nejvíce potřebujeme vzdělávat národ, uplatňovat výrazně potřebu vzdělání a vůbec zdůraznit nezastupitelnost učitelstva a vzdělání především v cyklech a termínech voleb. Po této společenské události jsou nakonec vždycky důležitější jiné atributy společenského vývoje a života. Všechno se nějak pozapomene a konečný posun výš je velmi nepatrný i v oblasti společenské prestiže. Samozřejmě je význam naší učitelské profese ve společnosti stále malý, ale protože kantor byl odjakživa člověk skromný a poslušný, tak tu káru potáhneme zase stále stejně dál.“

Diskuse

Zodpovězení výzkumných otázek:

Základní výzkumnou otázkou je: *Jakým způsobem učitelé hodnotí vlastní profesi?*

Tuto základní otázku jsem pak doplnila o další specifičtější otázky, které se zde pokusím zodpovědět.

- *Co si učitelé myslí o pracovní náplni své profese?*

Učitelé, se kterými jsem vedla rozhovory, se shodli na tom, že jejich pracovní náplň je velmi pestrá a rozmanitá. Hlavní úlohou jejich práce je podle nich vychovávat a vzdělávat, ale vzhledem k nadměrné administrativní činnosti a dalším povinnostem na to nezbývá příliš času ani sil.

- *Jakým způsobem učitelé srovnávají vlastní profesi s profesí právnickou nebo lékařskou?*

Ve srovnání učitelé profese s právnickou nebo lékařskou profesí dotazovaní učitelé uváděli, že jsou tyto profese srovnatelné z hlediska zodpovědnosti za budoucnost jedinců. Z hlediska prestiže a platových podmínek tyto profese podle nich srovnatelné nejsou.

- *Pohlížejí učitelé na svou profesi jako na poslání nebo jako na běžné zaměstnání?*

Tito vybraní učitelé považují své povolání za poslání, mají svou práci rádi a to je podle nich podstatou této profese.

- *Myslí si učitelé, že lze na kvalitní úrovni ovládat všechny profesní kompetence?*

U otázky zvládnání kompetencí záleží podle dotázaných učitelů na osobnostních vlastnostech každého pedagoga, na délce praxe a na připravenosti z vysoké školy. Celkově je podle nich velmi obtížné zvládat všechny kompetence spojené s touto profesí na dobré úrovni. Myslí si, že pokud učitel neovládá všechny kompetence, má o to po celou délku své praxe usilovat.

- ***Jaké sociální role ve své profesi učitelé ztvárňují?***

Mnou oslovení pedagogové ve škole představují různé společenské role. Jsou jimi například: dozorce, soudce, nadřízený, rodič, psycholog, vychovatelka, kamarád, matka, odborník ve svém předmětu, rádkyně, morální vzor, ochránce, podřízený, kontrolor vědomostí, dovedností a znalostí apod.

- ***S jakými problémy se učitelé ve své profesi setkávají?***

Problémy, se kterými se učitelé z vybraného vzorku ve své profesi setkávají, jsou například: nekázeň spojená s agresivitou, vyrušováním, nezájmem nebo poškozováním majetku, nadměrná administrativní práce, špatná výchova rodičů a spolupráce se školou, komunikace členů učitelského sboru mezi sebou, nedostatek financí a náročnost práce s některými dětmi ze sociálně slabších rodin.

- ***Co učitelé soudí o prestiži učitelské profese?***

Prestiž dotazovaní učitelé hodnotí jako nízkou. Je to podle nich zapříčiněno malým respektem a neúctou k této profesi. Nízká prestiž tohoto povolání je podle těchto učitelů neadekvátní k jejich pracovní náplni a vysokoškolskému vzdělání.

- ***Jaký je názor učitelů na platové podmínky této profese?***

Někteří učitelé, se kterými byl veden rozhovor, jsou s platovými podmínkami této profese spokojeni, jiní nejsou. Záleží podle nich na konkrétní škole. Ale hlavně, jak

již bylo zmíněno dříve, je pro ně jejich profese posláním, což je pro ně důležitější než platové podmínky.

- ***Jakým způsobem podle učitelů hodnotí společnost tuto profesi?***

Tito vybraní učitelé se ze strany společnosti setkávají s hodnocením kladným i záporným. Ze strany médií vidí negativní a neobjektivní hodnocení této profese.

- ***Jaký je podle učitelů společenský význam jejich profese?***

Mnou oslovení učitelé svou profesi vidí jako společensky přínosnou a důležitou. Nesou zodpovědnost za budoucnost dalších generací. Často jsou ale podle nich nedocenění.

Ve své práci jsem zjišťovala pohled učitelů působících na druhém stupni základních škol na svou profesi. Zaměřila jsem se na několik výzkumných oblastí, kterými byla například pracovní náplň, prestiž, platové podmínky, společenský význam nebo jak podle učitelů jejich profesi hodnotí společnost a média, zda pohlížejí na své povolání jako na poslání, s jakými problémy se ve své každodenní praxi setkávají atd.

Vzhledem k tomu, že má tato práce teoreticko-empirický charakter, jsem v teoretické části za pomoci odborné literatury zpracovala témata, která mi posloužila jako podklad pro empirickou část práce. V teoretické části jsem se zaměřila na témata jako například profese, kompetence, prestiž, sociální role, problémy učitelé profese, platové podmínky a podobně. Díky této části jsem si udělala představu o smyslu, významu a pracovní náplni této profese a zároveň jsem si na jejím základě zvolila výzkumné otázky, které jsem použila v empirické části.

Učitelé profese se dá zkoumat z různých úhlů pohledu, takže jsem si zvolila jsem několik oblastí, kterými jsem se ve své práci zabývala. Předpokládala jsem, že se některé výsledky teoretické části budou shodovat s výsledky v části empirické a rovněž jsem předpokládala, že se v některých bodech budou rozcházet.

Porovnání obou částí této diplomové práce dopadly následovně:

Podle učitelů je jejich profese srovnatelná s profesí právníckou nebo lékařskou, jelikož učitelé nesou zodpovědnost za budoucnost mladých lidí. Podle odborné literatury je ale problém již v samotné definici profese (Vašutová, 2007). Každá profese by měla splňovat určitá kritéria, která bohužel učitelské povolání vždy nespĺňuje. Je to například oficiální etický kodex nebo profesní organizace. Otázkou zůstává, zda lze na základě těchto kritérií vyvodit závěr, že učitelská profese není s právníckou nebo lékařskou profesí srovnatelná. Podle učitelů, se kterými jsem vedla rozhovory mají tyto profese stejnou podstatu bez ohledu na to, zda splňují nebo nespĺňují určité body profesionalizace, a to zodpovědnost za lidský život.

Často je v odborné literatuře zmiňováno, že se tato profese potýká s nejrůznějšími problémy. Je to například stres (Vašutová, 2004), stárnutí učitelstva (Walterová, 2000), vysoká feminizace (Solfronk, 2000), nízké profesní sebevědomí (Vašutová, 2004) a profesní deformace (Vašutová, 2004). Samotní učitelé vidí problémy své profese v něčem jiném, je to zejména kázeň, nadměrná administrativní práce, špatná výchova rodičů a spolupráce se školou, komunikace členů učitelského sboru mezi sebou, nedostatek financí a náročnost práce s některými dětmi ze sociálně slabších rodin. Problémy zmiňované v odborné literatuře jsou zřejmě ty problémy, se kterými se společnost setkává přímo, z hlediska dotazovaných učitelů jsou tyto problémy převážně z každodenní praxe. Největším problémem, na kterém se dotazovaní učitelé shodli, je jednoznačně kázeň, která je považovaná za jeden z běžných stresorů této profese. V dnešní době je však tento problém jedním z největších, se kterými se učitel ve své každodenní praxi může setkat a o kterém se téměř každý učitel při analýze tohoto povolání zmíní ve větší míře. Může být tento problém způsoben liberálnějším přístupem učitelů k dětem? Je zvyšující se nekázeň důsledkem způsobu výchovy v této době, kdy si děti neváží autority, žijí v představě, že vzdělání není důležité, a kde upadají morální a etické principy? Podle mého názoru je nekázeň důsledkem více faktorů, mezi něž patří domácí výchova, kde rodiče nemají čas na své děti, které pak vychovávají média, nebo to může být jakési přesvědčení dětí o tom, že se jim za porušení určitých pravidel ve škole nemůže téměř nic stát.

Dalším bodem této analýzy je zhodnocení prestiže učitele druhého stupně základní školy, která je podle odborné literatury poměrně vysoká. Podle výzkumu

z roku 1992 je učitel základní školy na sedmém místě (Tuček, Machonin, 1992), v roce 2004 na místě čtvrtém, v roce 2011 na místě pátém a stejně tak i v roce 2012 (Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu, 2004–2012). Prestiž tohoto povolání stoupla, řadí se za profese jako je lékař, vysokoškolský učitel nebo vědec a stojí před povoláním jako je soudce, policista nebo ministr. Oproti tomu je podle dotazovaných učitelů jejich prestiž nízká a klesá. Tento názor možná souvisí s nízkým profesním sebevědomím, které je podle odborné literatury jedním z problémů této profese (Vašutová, 2004).

Podle zákona o pedagogických pracovnících (2012) je hlavní pracovní náplní učitelé profese vyučování a vychovávání. S touto skutečností se dotazovaní učitelé shodli, ale rovněž podotkli, že bohužel vzhledem k dalším povinnostem, které ve škole zastávají, není na výchovu a vzdělání příliš času, ani sil. Další příklady činností spojených s pracovní náplní učitelé povolaní se v odborné literatuře (Blížkovský a kol, 2000) a v názorech tázaných učitelů shodují.

Kompetencí učitelé profese je podle Vašutové (2007) několik, je to například: kompetence předmětová/oborová, didaktická a psychosociální, pedagogická, sociální, psychosociální, komunikační a další. Učitel by měl všechny tyto kompetence ovládat, ale na základě odpovědí dotázaných učitelů se dá vyvodit závěr, že každý učitel má jiné předpoklady k určitým kompetencím. Kompetence se také podle nich s délkou praxe zlepšují. Pokud všechny tyto kompetence učitel neovládá, měl by o to po celou délku své praxe usilovat.

Vybraní učitelé na otázku, jaké sociální role ve škole ztvárňují, uvedli v podstatě stejné, jaké zmiňuje například Vašutová (2004) nebo Solfronk (2000). Také uvedli to, že tyto role mohou být neslučitelné. Na jedné straně po učitelích společnost vyžaduje, aby byli přítelem, otcem, rádcem a na straně druhé po nich chce, aby usměrňovali kázeň a dokázali trestat. Tuto neslučitelnost rolí popisuje například Vašina (2009).

S platovými podmínkami jsou někteří učitelé podle rozhovorů spokojeni, jiní ne. Nelíbí se jim fakt, že s délkou praxe se jejich platy zvýší jen minimálně, což se shoduje s výsledky výzkumu publikace České školství v mezinárodním srovnání (2010). Nicméně dotazovaní učitelé v této souvislosti zmínili i to, že jejich profese je posláním a otázka platu pro ně není příliš zásadní. Toto zjištění koresponduje

s otázkou, zda své povolání učitelé berou jako poslání, kde se jednoznačně shodli na tom, že ano. Ale i tak je to podle mého názoru profese, která by měla být náležitě ohodnocena a její platové podmínky by neměly být na nízké úrovni jen proto, že se zde jakési obětování se společnosti na úkor nízkého platu očekává.

K významu učitelé profese ve společnosti se mnou vybraní učitelé vyjádřili tak, že jejich profese je pro společnost významná, ale málo ceněná. Zde se shodují s odbornou literaturou, kde je řečeno, že postavení učitelů ve společnosti není jednoduché a souvisí s prestiží tohoto povolání (Solfronk a kol., 2000). Celkově je zde shoda v tom, že je tato profese pro společnost nenahraditelná z toho důvodu, že kultivuje budoucí generace a motivuje je ke vzdělání a poznání.

Celkově bych vyzdvihla zjištění, že v otázce prestiže jsou dotazovaní učitelé přesvědčeni o tom, že je na nízké úrovni, což se neshoduje s výsledky v odborné literatuře a také fakt, že se v tomto výzkumu ukázala nekázeň jednoznačně jako největší problém, se kterým se učitelé základních škol setkávají.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabývala pohledem učitelů druhého stupně základních škol na svou profesi. Chtěla jsem zjistit, co si o své profesi myslí samotní učitelé a jak se ke své profesi staví. Zkoumala jsem především názor na pracovní náplň, prestiž, plat a společenský význam této profese, dále jsem se zaměřila na to, jestli učitelé berou svou profesi jako poslání a jaký k ní mají vztah, zda je podle nich toto povolání srovnatelné například s lékařskou nebo právníckou profesí, jestli učitel může zvládat všechny kompetence, které mu přísluší, jaké ztvárňuje ve škole sociální role, s jakými problémy se tato profese setkává a jak tuto profesi podle nich hodnotí společnost.

Práce má teoreticko-empirický charakter. V teoretické části jsem s pomocí odborné literatury zpracovala témata, která se této problematice týkají. Zaměřila jsem se na to, kdo je učitel, co je to profese, profesionalizace, jaké kompetence by měl učitel ovládat, jaké role ve škole ztvárňuje, s jakými problémy se setkává, rozebrala jsem otázku prestiže tohoto povolání, platové podmínky ve srovnání s dalšími zeměmi, jaké má učitel postavení ve společnosti a jak prezentují učitelskou profesi média.

V empirické části jsem zpracovala rozhovory s devíti učiteli, kteří působí na druhém stupni základních škol. Cílem mé práce bylo zjistit, jakým způsobem učitelé druhého stupně základních škol hodnotí vlastní profesi, co si o ní myslí a jak se ke své profesi staví. Zaměřila jsem se na to, jaký mají názor na jejich pracovní náplň, prestiž, platové podmínky atd. Toto vše jsem se snažila zjistit z hlediska jejich vlastního pohledu a zkušenosti. Pokusila jsem se zjistit jejich pohled na učitelkou profesi a porovnat ho s tím, co jsem se dozvěděla v odborné literatuře. Cíl této diplomové práce byl splněn a mohu říci, že jsem se díky názorům dotazovaných učitelů dozvěděla mnohé o této krásné a zajímavé profesi. Učitelé na svou profesi pohlížejí jako na poslání, hodnotí ji jako náročnou, pro společnost důležitou, ale málo ceněnou práci, která nese zodpovědnost za výchovu a vzdělání mladých lidí.

Tato diplomová práce může posloužit jako podklad začínajícím učitelům, kteří nevědí, co tato profese obnáší a také společnosti, která si díky ní může utvořit celkový obraz o tomto povolání, může se dozvědět, s jakými problémy se tato profese potýká a jaký mají názor na svou práci samotní učitelé. Díky těmto zjištěným

informacím si lidé mohou vytvořit představu o náročnosti tohoto povolání, mohou vlastní názory na tuto profesi konfrontovat s názory samotných učitelů a také se mohou zamyslet nad tím, jak by mohli pozitivně přispět ku prospěchu výchovně-vzdělávacího procesu.

Pohled učitelů na vlastní profesi se může lišit, záleží na mnoha aspektech. Může to být délka praxe, velikost a umístění školy a osobnostní vlastnosti samotného vyučujícího. Celkově učitelé berou tuto profesi jako své poslání a mají k němu kladný vztah, se kterým do výchovně-vzdělávacího procesu na začátku své praxe vstupují.

Seznam literatury

BLÍŽKOVSKÝ, B., KUČEROVÁ, S., KURELOVÁ, M. *Středoevropský učitel na prahu učící se společnosti 21. století*. Brno: Konvoj, 2000. ISBN 80-85615-95-9.

BURTON, G., JIRÁK, J. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal, 2001. ISBN 80-85947-67-6.

DOROTÍKOVÁ, S. *Profesní etika učitelství*. Praha: PedF UK, 2003. ISBN 80-7290-102-8.

DYTRTOVÁ, R., KRHUTOVÁ, M. *Učitel. Příprava na profesi*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-247-2863-6.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.

JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Média a společnost. Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-287-4.

KOLEKTIV AUTORŮ *Učitelské povolání z pohledu sociálních věd*. Praha: PedF UK, 1998. ISBN 80-86039-72-2.

KURELOVÁ, M. *Učitelská profese v teorii a v praxi. Aplikace profesiografické metody při výzkumu pedagogické činnosti*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1998. ISBN 80-7042-138.

McQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-714-0.

PETRÁŇ, J. *Příběh Ouběnic. Mikrohistorie české vesnice*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-469-6.

PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky. Úvod do studia oboru*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-399-4.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-631-4.

PRŮCHA, J. *Učitel. Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-621-7.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

SOLFRONK, J. A KOL. *Učitelství jako profese*. Liberec: Technická univerzita, 2000. ISBN 80-7083-390-4.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. A KOL. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TUČEK, M., MACHONIN, P. *Prestiž povolání v České republice v roce 1992*. Sociologický časopis, 29, č. 3. Praha: Academia, 1993. ISSN 0038-0288.

URBÁNEK, P. *Vybrané problémy učitelské profese. Aktuální analýza*. Liberec: PedF TU, 2005. ISBN 80-7083-942-2.

VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. A KOL. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0.

VAŠINA, B. *Základy psychologie zdraví*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7368-757-1.

VAŠUTOVÁ, J. *Být učitelem. Co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha: PedF UK, 2002. ISBN 80-7290-077-3.

VAŠUTOVÁ, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-082-4.

VAŠUTOVÁ, J. *Být učitelem. Co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha: PedF UK, 2007. ISBN 978-80-7290-325-2.

VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1770-8.

WALTEROVÁ, E. *Rozvoj národní vzdělanosti a vzdělávání učitelů v evropském kontextu*. Praha: UK, 2000. ISBN 80-7290-034-X.

Internetové zdroje:

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *České školství v mezinárodním srovnání* [online]. [cit. 20.6.2013]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/ceske-skolstvi-v-mezinarodnim-srovnani>

Centrum pro výzkum veřejného mínění. *Prestiž povolání – červen 2012* [online]. [cit. 12.4.2013]. Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/prace-prijmy-zivotni-uroven/prestiz-povolani-cerven-2012>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Aktuální znění zákona o pedagogických pracovnících k 1. září 2012* [online]. [cit. 12.6.2013]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/aktualni-zneni-zakona-o-pedagogickych-pracovnicich-k-1-zari>

Institut výzkumu školního vzdělávání. Pedagogická fakulta MU. *IVŠV a jeho aktivity v oblasti učitelské profesionalizace* [online]. [cit. 11.1.2013]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/weduresearch/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=114

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Základní informace o OECD* [online].
[cit.11.10.2013]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/1028>

Přílohy

Příloha č. 1

Otázky k rozhovorům v praktické části diplomové práce

Základní výzkumná otázka: **Jakým způsobem učitelé hodnotí vlastní profesi?**

Specifické výzkumné otázky:

1. Co si učitelé myslí o pracovní náplni své profese?

- Co si myslíte o pracovní náplni učitelé profese na základní škole?

2. Jakým způsobem učitelé srovnávají vlastní profesi s profesí právnickou nebo lékařskou?

- Myslíte si, že je učitelství na základní škole srovnatelné s lékařskou nebo právnickou profesí?

3. Pohlíží učitelé na svou profesi jako na poslání nebo jako na běžné zaměstnání?

- Berete své povolání jako poslání nebo jako standardní zaměstnání?
- Máte svou profesi rád/a?

4. Myslí si učitelé, že lze na kvalitní úrovni ovládat všechny profesní kompetence?

- Myslíte si, že je možné na nějaké kvalitní úrovni ovládat všechny běžné profesní kompetence učitelů základních škol? (předmětová, didaktická, psychologická, diagnostická, komunikativní, manažerská, ...)

5. Jaké sociální role ve své profesi učitelé ztvárňují?

- Jaké hlavní sociální role ve škole ztvárňujete?

6. S jakými problémy se učitelé ve své profesi setkávají?

- S jakými problémy se ve své profesi setkáváte?

7. Co učitelé soudí o prestiži učitelé profese?

- Co soudíte o učitelé prestiži na základní škole?
- Myslíte si, že mají učitelé základních škol vysokou prestiž?

8. Jaký je názor učitelů na platové podmínky této profese?

- Jaký je váš názor na platové podmínky na základních školách?
- Jste s nimi spokojen/a?

9. Jakým způsobem podle učitelů hodnotí společnost tuto profesi?

- Jak podle vás hodnotí vaši profesi společnost? (médiá, veřejnost, rodiče, žáci, spolupracovníci, ...)

10. Jaký je podle učitelů společenský význam jejich profese?

- Jaký je podle vás společenský význam vaší profese?